

Újvárad

Ára 9,50 lej, 750 ft

IRODALOM / MŰVÉSZET / TÁRSADALOM / KULTÚRA

Szkárosi Endre
Köztes idill

Radu Ţuculescu
Akár egy Marquez
történetben

Boka László,
Demény Péter
Ketten egy páston

2021
Április

Irodalom

- 4 **Kiss Tibor Noé**
Szarajevói blúz (*próza*)
- 5 **Ozsváth Zsuzsa**
Lélektani realizmus (*vers*)
- 6 **Korpa Tamás**
Potter-dosszié; Indiánok (*vers*)
- 6 **Murányi Sándor Olivér**
Szűz kéz (*próza*)
- 10 **György Alida**
A másik oldal (*próza*)
- 11 **Irlanda Kristóf**
Génhiba (*vers*)
- 12 **Antal Balázs**
Az elvágódásról (*vers*)
- 15 **Szkárosi Endre**
Köztes idill
Részlet a szerző *A másik egy*
című „épüléstörténeti
emlékiratából” (*próza*)

Esszé

- 20 **Egressy Zoltán**
Spontán

Galéria

- 22 **Kányádi Iréne**
In Progress
Csoportos kiállítás a nagyvárad
vár UAP-Citadella Városi
Művészeti Galériában, 2020.
november 25. – december 17.

Könyv

- 32 **Zsidó Ferenc**
A halál poétikája

Tandem

- 35 **Nádor Orsolya,
Magyari Sára**
Nyelvpolitika, nyelvi jogok
– innen és onnan

Dialog/Párbeszéd

- 36 **Radu Ţuculescu**
Akár egy Marquez történetben
(*Ca într-o povestire
de Marquez*)

Társadalom

- 40 **Forgács Áron**
#cancel
Ismerkedjünk a kitörlés
kultúrájával

Múzeum

- 42 **Biró Árpád Levente**
Múzeumi séták Nagyváradon:
a Darvas–La Roche-ház

Kultúra

- 46 **Biró Árpád Levente**
A kamasz a legdrámaibb
karakter
Beszélgetés Pass Andrea
drámaíró-rendezővel

Kritika

- 46 **Bozsódi-Nagy Orsolya**
Csel nélküli diadal
Scott Frank: Vezércsel (*film*)

- 50 **Hegy Réka**
2020 árnyékában: színek,
formák, textúrák
A Barabás Miklós Céh éves
tárlata Kolozsvárt (*kiállítás*)

- 52 **Bartha Réka**
Nézd csak, mi lehet ebből!
(*színház*)

Ketten egy páston

- 54 **Boka László**
Charles Baudelaire kétszáz
évről
Demény Péter
Vajon min forgolódunk?

Előhívás

- 59 **Kőrössi P. József**
Aluminei u. 47., Rogériusz

Szűcs László

Jött egy kézirat

Pár hete, az első lapszám nyomdába kerülésekor hoz a villanyposta egy kéziratot. Régi ismerős a szerző, egykor volt lapjaink kedvelt külsőse. Most egy, a kultúra világát érintő társadalmi témáról ír, zajos év eleji vita margójára. Az első egy-két bekezdés után veszélyt szimatol a szerkesztői orr, végigolvasva pedig erősödik az érzés: ez nem fog menni. Kimegy a szerkesztőknek a körímél, korábban megegyeztünk, vitás esetekben szavazunk a kéziratok sorsáról. Eltelik egy nap, aki elolvasta, ki-ki a vérmérséklete szerint a szöveg publikálása ellen szavaz. Konszenzus alakul ki. Abban maradunk, nem az egyet nem értésünk miatt, hanem a stílus, a szöveg hangneme, egyes mondatai szólnak úgy, hogy azzal nem tudunk azonosulni. A szerzőnek jelezzük a döntést, kérésére átküldjük a vélemények sommázatát. Megtörténik. Nyilván nem értünk egyet, azért bízom benne, nincs harag. Legalábbis nem örök.

Kétségtelenül vacak az érzés. Egy induló lap nem szívesen lép a nyilvánosság elé olyan véleményanyaggal, amellyel messze nem ért egyet, különösen azzal a hangnemmél, ahogy szól, bár maga az üzenet is távol áll ettől az egyébként igen sokféle szemléletű újváradosi társaságtól. Vállalhatatlan. De azért a szabad véleménynyilvánítás joga mégiscsak sérül. Éppen most, amikor a romániai társadalom egy része épp sokak (a többség?) számára elfogadhatatlan módon nyilvánít véleményt, tiltakozik a korlátozó intézkedések ellen. Emberi szabadságjog vagy önsorsrontó felelőtlenség a maszkégető éjszakai menetelés?

Vajon húsz éve, netán a kilencvenes években befért volna lapjainkba egy hasonló szöveg? Lapja válogatta. Talán nem voltak végletesen polarizáltak a vélemények. Kérdés, mit kavart fel a mélyben azóta az internet, a bulvár, a közösségi oldalak, a kommentek, az álhírek? Mi változott körülöttünk, bennünk? Az sem biztos, hogy türelmesebbek, megértőbbek lettünk volna. De talán nem léteztünk ennyiféle súlyos szétszakítottságban.

Nem hoztunk rossz döntést, bár nem hozhattunk jót sem. Csapdahelyzet ez, mint annyiszor, ha választani kell, a kisebbik rosszat. De az jó, hogy még választhatunk. Ha bánt is a dolog.

A SZERK.

Újvárad 2021/2

IRODALOM MŰVÉSZET TÁRSADALOM KULTÚRA

I. évfolyam, 2. szám. Megjelenik havonta.

Benkő J. Zoltán, Both Abigél, Gittai István, Kinde Annamária, Péter I. Zoltán, Szilágyi Aladár emlékére

FŐSZERKESZTŐ: Szűcs László
VEZETŐ SZERKESZTŐK: Kemenes Henriette (print),
Tasnádi-Sáhy Péter (web)
SZERKESZTŐK: Biró Árpád Levente (kultúra)
Simon Judit (esszé, kritika) Traian Ștef (dialog/ párbeszéd)
Ujvárossy László (tervezés, művészet)
FŐMUNKATÁRSÁK: Boka László, Kőrössi P. József,
Magyari Sára
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: Darabont Éva
KORREKTÚRA: Fodor Judit

Szerkesztőség:
Nagyvárad, 410147, str. Nicolae Titulescu u. 1.
Telefon: +40/725-944-956
E-mail: ujvarad@gmail.com
Honlap: ujvarad.ro

Kiadó:
Holnap Kulturális Egyesület (aholnap.ro)
ÜGYVEZETŐ: Laza Erika (+40/0771-652-005)
FELELŐS KIADÓ: Simon Judit elnök
E-mail: ujvaradkiado@gmail.com

Készült a csíkszeredai Alutus nyomdában.
FELELŐS VEZETŐ: Hajdu Áron

ISSN 2783 – 9567

Előfizetési díjak: 3 hónapra 25 lej (2000 Ft postaköltséggel),
6 hónapra 50 lej (4000 Ft), 12 hónapra 90 lej (7000 Ft).
Online-előfizetés: 3 hónapra 15 lej (1000 Ft), 6 hónapra 25 lej
(2000 Ft), 12 hónapra 50 lej (4000 Ft).
A folyóirat előfizethető banki átutalással
(RO39BTRLRONCRT0291922201 lejes,
RO02BTRLHUF CRT0291922201 forintos); Revolut-kártyával
(Laza Erika: 0745-282-178); postai pénzes utalvánnyal
(mandat postal, Romániában) az előfizető neve, címe, valamint
az Abonament Revista Újvárad megjegyzés feltüntetésével.
Asociația Culturală Holnap, Oradea, str. S. Bărnuțiu nr. 14.
CUI 34356348; továbbá személyesen a szerkesztőségben
(Nagyvárad, Titulescu u. 1.).

Támogatók:

A CÍMLAPON Antik Sándor *Egy családi diskuszió makettje* című installációja látható.

Kiss Tibor Noé

Szarajevói blúz

A pofont mindig anyámtól kaptam, apám nem is tudott a pofonokról. Apám sok mindenről nem tudott anyámmal kapcsolatban, pedig sejt-hette volna, ha jobban odafigyel. De nem akart jobban odafigyelni, szerintem ezért is ivott annyit. A pofont a húgom helyett is én kaptam az anyámtól, anyám akkor is engem pofozott, amikor a húgom dobálta kavicsokkal az ablaküveget. Egyszerre csak egy pofont adott, mindig csak egyet. Néha szerettem volna, ha inkább több pofont ad, több kicsi pofont, mert az az egy nagyon nagy volt. Amikor elővette a fakanalat, elfutottunk. A farakás mögé bújtunk, anyám úgy kergetett minket körülötte, mint egy rajzfilmben.

Tíz éve halt meg. Az egyik kezemmel a mentőket hívtam, a másikkal próbáltam kigombolni a blúzámat, levegőhöz juttatni, életet lehelni belé. Az

Irodalom

KISS TIBOR NOÉ író, tördelőszerkesztő. 1976-ban született Budapesten. Három regénye jelent meg: *Inkognitó* (2010), *Aludnod kellene* (2014), *Beláthatatlan táj* (2020). Pécsen él.

arca ugyanolyan kifejezéstelen volt, mint máskor, az ajka lassan megtelt vérrrel.

Apám egyfolytában ivott, mégsem az alkohol vitte el, hanem az, amit beszívott. Por, kátrány, azbeszt, a cigaretta már csak a hab volt a tortán. Azt legalább élvezte. Meg az unikumot, hó végén a kevertet. A környéken minden harmadik házat ő épített. A kocsmában mérnök úrnak becézték, pedig csak egyszerű kőműves volt. A kollégái még a halála után is eljártak hozzánk, kölcsönkérni a szerszámainkat, beszélgetni. Próbálkoztunk, bár apámon kívül nem volt más közös témánk.

Miközben anyám fölött térdepeltem, kinéztem a konyhaablakon. Az ablakból rá lehetett látni a kennelekre, az egyikben Bendzsó aludt. Anyámnak egyszer négyese volt a lottón, és a nye-

reményből kutyatenyésztésbe kezdett. Valamiért a csau-csauk tetszettek meg neki, volt, amikor egyszerre nyolc kutyát tartottunk az udvaron, most Bendzsó az egyetlen. Anyám húsz éven keresztül járt velük kutyakiállításokra. A húgom a nyolcvanas évek elején elkísérte őt egy jugoszláviai versenyre, majd onnan Ausztrián keresztül Svájcba szökött. Néztem anyám egyre lilább ajkát, és az jutott eszembe, hogy megint én vagyok mellette. Egyes-egyedül én, sohasem a húgom, mégis a húgomat szerette jobban.

Akkor láttam először félelmet rajta, amikor repülőgéppel hozták haza Zürichből. Ferihegyen még meg tudtam szorítani a kezét, aztán már vitték is tovább a kórházba. Úgy nézett rám, mint azelőtt soha. Megkönnyebbültünk, amikor kiderült, hogy csak epekővel kellett műteni. Néhányat elrakott egy kis kartondobozba. Voltak még ott levágott hajtincsek, tejfogak, bölcsességfogak, emlékek belőlem és a húgomból.

A házunk mellett régebben egy kukoricatábla volt, szerettünk ott játszani a húgossal. Egy forró, nyári napon eltévedtem a kukoricásban. Ötéves lehettem. Negyedórán keresztül bolyongtam, de nem kezdtem kiabálni, mert féltem, hogy ha anyám talál meg, azonnal felpofoz. Aztán hirtelen ott állt előttem. Nem mondott semmit, csak megfogta a kezemet, és hazavitt. Erősen szorított, éreztem, hogy nagyon haragszik rám.

A halála előtt néhány héttel összevesztünk. Azóta is sokat gondolok erre. Úgy halt meg, hogy még mindig haragudott rám. Egy hónapot töltött a húgómnál Svájcban, és amikor hazajött, az volt az első dolga, hogy kiabált velem, amiért hozzányúltam a tűzifájához. Erre abból jött rá, hogy mielőtt elutazott volna, megjelölte a saját farakását. Egyszer tényleg hozzányúltam, elvettem belőle két vödörrel. Rossz sufnikulcsot vittem magammal, és nem volt kedvem visszamenni a házba, hogy kicseréljem. Néztem az arcát, szerettem volna kiolvasni belőle valamit, ami én vagyok, de semmit sem találtam.

Emlékszem, hogy nem mertem ránézni. Eleinte még beszéltem hozzá, masszíroztam a mellkasát, próbáltam oxigénhez juttatni, de érez-

tem, hogy nem megy, vége. Korábban is megtörténhetett volna, de akkor még időben beértem vele a kórházba. Az intenzív osztály várójában ültünk, és éreztem, ahogy száll ki belőle az élet. Ritkán emelem meg a hangomat, de akkor teljesen kiborultam, ordítoztam mindenkivel. Az egyik nővér végül szerzett egy betegszállító ágyat, amivel elvitték. A negyedik kávé is megittam, amikor közölték velem, hogy az állapota stabilizálódott, hazamehetek. Már majdnem odaértem a Škodához, amikor a nővér utolért a parkolóban. Az anyja élete néhány percen múlt, csak ennyit mondott, majd megölelt.

Kiöblítem a műanyag vázát, és belerakom a kardvirágokat. A húgom csak holnap tud jönni, elromlottak a napelempanelék a zürichi ház tetején. Amikor itt állok, mindig ugyanaz a kép jut eszembe. Látom magam előtt anyám kifejezestelen arcát, és tisztán emlékszem az érzéseimre.

Térdepelek fölöttem, próbálom kigombolni a blúzát, ideges vagyok. Eszembe jut, hogy le is téphetném róla, de nem akarom, mert ez a kedvenc blúza, a rózsamintás. Szarajevóban vette, az egyik kutyaállítást után. Nem örülne neki, ha elszakítanám.

A mentősök azonnal kiküldtek a konyhából, de már nem tudták újraéleszteni. Tíz perc után adták fel, de szerintem anyám már halott volt, amikor megérkeztek. Leültem mellé a konyhakőre, és csak akkor vettem észre körülöttem a szétgurult kavicsokat. Egy műanyag dobozban tartotta őket, ezekkel dobálta meg a kóbor kutyaikat, akik szerinte mindig a ház elé szartak. Megszorítottam anyám kezét, meleg volt és puha. A mentősök közben kihívták a halotyszállító kocsit, majd cigarettára gyújtottak a verandán. A napszemüvegesnek hasogatott a feje, a nyurga viszont örült annak, hogy Kőbányán nyílt egy új kínai áruház.

Ozsváth Zsuzsa

Lélektani realizmus

Egyszer csak feltűnik a hiány,
mint egy rossz helyen megszólaló szünet.

Nehezen mozogsz ma, barátom.
Eltörött a mécses.
Dolgozni, dolgozni, dolgozni.
Ez komédia, barátom.
Mutasd enyhe ráncaid. Ne vess.
Mint akinek almát tömtek a szájába.

Az orkesztra élőben zenél,
hangsávot még nem vesz a gép.
Valaki becsempészett egy plusz kockát a filmbe.
Vagy ellenkezőleg; ragyog egy makulátlan elme.

Még mindig esik.
Eltörött a mécses.
Milyen nehezen mozogsz.
Két ránc egymásnak feszül,
mint egy rossz helyen bezáruló kör.

Irodalom

OZSVÁTH ZSUZSA (1992)
költő, képzőművész. Nagy-
váradon született. Első
kötete: *Előző részek* (2020,
FISZ)

Korpa Tamás

Potter-dosszié

Rubeus Hagrid elvtárs a régi Hóstátból,
Albus Dumbledore rektor elvtárs a Merengő Időotthonból,
Minerva McGalagony elvtársnő az Apáczai Líceumból,
felelőségünk tudatában állítjuk, hogy élet-
és sorsvonal korrekciós műtétnek vetettük alá csecsemőkorában.
elismerjük a Teszlek Süveg befolyásolását
és a labirintusnavigációs kísérleteket.

seprű, csak sepregetésre szolgál, igen.
köpeny, véd a meghűléstől, igen.
expecto patronum, szavak egy régi nyelvtankönyvből, igen.

- 2 kg húslevesnek való hattyúnyakat kérek.
- sétatéri vagy háztáji legyen?
- maradhat a sétatéri, köszönöm.

9 és 3/4 óra van.
a sötétség mára lerendezte, a hűlő nap a távolban elmerül.

Pottert, aki egész életében a köldökzsinórját maga után húzta,
mint egy hosszadalmas kötelet,
ismét meglátogatta a hang.
*ereszd le, ereszd hát a kútba,
s én feljövök rajta neked.*

elismerjük továbbá az akkoriban még csak kísérleti stádiumú,
dementorcsók elleni szérum használatát és a
nevelőszülő-választás anomáliáit.
mindazonáltal tiltakozunk a cserbenhagyás vádja ellen. sohasem hagytuk
teljesen magára a fiút.

ellenjegyezte Perselus Piton elvtárs a Báthory Líceumból,
valamint Remus Lupin elvtárs a Farkasutcai Egyházközségből.

KORPA TAMÁS költő, szerkesztő, kritikus. 1987-ben született Szendrőn. Legutóbbi kötete: *A lombhullásról egy júliusi rölggyel* (2020).

 Irodalom

Indiánok

Szócs Gézának

tudni akarom, hogy mihez kezdesz a tollaimmal,
faggatózott a fehérfejű rétisas, mielőtt megkopasztotta volna apám.

egyet se félj, inkább csipegess gránátalmát, amíg odateszem főni a vizet.

aznap este a Mátyás szoborcsoport indiánjaira őshonos zsineggel
felerősítette a tollas fejdíszeket.

Mr. Csingacsguk, Mr. Sitting Bull, íme Mr. Hunedoara szobra.
a kerítést ne érintsék, rezervátumvillanypásztor. érinthetetlen,
kompromisszumáram kering benne.

totemállata fekete holló.
a páncél alatt tényleg hódprémet visel, ne nyugtalankodjon, Mr. Sitting Bull.

gyerekek ipi-apacsoznak a Napoca-kutatóárokban.
sötétedik,
felneszelnek az
alkonykapcsolós lámpák.

Murányi Sándor Olivér

Szűz kéz

– Jó napot kívánok, Kun Pétert keresem – szólok a Debreceni Reménysugár Gyermekotthon telefonjába. Feltett szándékom volt elutazni Pócsmegyerről, hogy felkeressem az árva fiút, akinek ismeretlenül küldtem karácsonyra horgászbotot orsóval.

– Nem látogatható. Járvány van, maga is inkább ülne otthon! – morog rám a kapus.

– Rendben – felelem. Lesétálok egyedül a folyampartra, és cikázni kezdenek a gondolataim.

Eszembe jut otthon rám váró feleségem és a kisfiam, akinek bezárt a bölcsődéje a koronavírus-járvány miatt. Eme lányom Erdélyben, ott érte a kijárási korlátozás. Se repülő, se busz nem jön onnan vissza. Lova, Ravina a szigeten várja – ki tudja, meddig... A két weimaraner az udvaro-

Irodalom

MURÁNYI SÁNDOR OLIVÉR író, 1974-ben született Székelyudvarhelyen. Legutóbbi kötete: *Medvenéző - történetek medvékről, halakról, nőkről és férfiakról* (2017).

mon lakó fácánokat kémleli. Hiába, mert a két kakas és a nyolc tyúk annyira jól érzi magát, hogy mostanában nem kell pótolnom őket a fácános lánynál. Jágó nagyon megöregedett, részleges bénulás miatt ejti be a hátsó lábait. Rettegek, hogy hamarosan elaltatását javasolja az állatorvos. Anka, a tenyésztésből kizárt vizslaszuka még csak alig múlt kétéves, egész nap vígan szaladgál. Szűk családommal osztjuk be napi teendőinket. Olykor megelevenedik előttem szigetlakó társaim arca.

Tavasza van, ilyenkor Vidra, a csónakkölcsönző a nyári nyitásra készül, de a járvány miatti kormányrendelet következtében naponta csak tizenöt óráig lehet nyitva. Zsoci, a révész ma is átkel a Dunán. Sebes, az informatikus kompos családot alapított, két gyerek boldog apja. *Király* még mindig nagyon várja a kétszáz forintosokat a

Coopnál, ahová csak védőmaszkban léphetünk be. Szörnyen el van hívva. Megeshet, egyszer hűlt helyét találok a parton, mert végez vele alkoholizmusa. Lendvay úr továbbra is egy házban lakik felesége csábítójával. Dia lányával közösen buddhista tanfolyamokon vettek részt az ország különböző településein, de mivel manapság tilos a csoportos együttlét, otthon medítál. Meglehet, hogy így kompenzál?

Ábel is eljött az utóbbi hónapokban néha két csajozás között, de többnyire a szigetcsúcson tartózkodott. Azóta sem vizes-vágtáztunk, a lakáskulcsára nagyon vigyáz, hogy még csak véletlenül se essen a Dunába. Utazásai pillanatnyilag elvesztették időszerűségüket, otthon ül karanténban. Péter, a malom őre továbbra is magyartanárként keresi kenyerét, miközben tart attól, hogy a malomban elindított magániskolát az új törvények miatt megszüntetik. Most minden iskola zárva tart... Szomszédom, a negyvenben Romániából áttelepedett Jucika néni próbálja árulni a házát, mert már nem bír kijárni a fővárosból Pócsmegyerre. A járványügyi rendelkezések szerint naponta kilenc és tizenkét óra között hagyhatja el Nyugati-téri lakását, hogy elmenjen bevásárolni és a gyógyszertárba, ritkán befizetnie csekkjeit. Levél, az operaénekesssel a karantén következtében csak telefonon beszélünk néha. Nagyobbik öcsém bőrcipőt küldött nekem ajándékba a szigetre, valamint emailen képeket újszülött lányáról. Kisebbik öcsém függönykereskedő lett. Néha felkeresik egymást Londonban, és együtt indulnak tengeri horgászatra.

Nekem csak annyi maradt, hogy hetente felhívom egykori túratársamat, Szendrei Leventét, akivel együtt horgásztam a Pó folyón, kijönne hozzám a Szentendrei-szigetre, hogy megmutatná az élőcsalis módszert. Mert hiába dobom wobblerral a Kis- és Nagy-Dunát, a harcsáknak nyomát sem lelem. Ezekben a napokban a világjárvány miatti rendelkezések akadályozzák, hogy eljöjjön hozzám. Egyedül él, mert Irina végül nem hagyta el a kedvéért férjét. Egész nap a horgászfelszereléseit javíttatja, esténként pedig valamelyik történelmi egyház temploma helyett különféle közösségekbe járt közös imára – egészen mostanáig. Online imádkoznak, hogy elkerüljék a fertőzést.

Olykor bibliai idézeteket küld nekem a Mes-sengeren.

A járvány múltával nagyon hosszú út és sok látogatás vezet addig, hogy megbíznak bennem, és végre elengedik velem Kun Pétert a Debreceni Reménység Gyermekotthonból a Szentendrei-szigetre. Péter lehajtja fejét, jó időbe telik, hogy zavartan felnéz. Barna arcából élénken villog kék szeme, haja rövidre nyírva, magas termete árnyé-
kot vet a beszűrődő napfényben a nappalinkra. Az ismerkedés nehezen indul. Reménykedem, hogy a horgászat jó közös téma lesz, de Kun Péter minden kérdésemre alig-alig, tömondatokban felel.

Bemutatom feleségemnek a pócsmegyeri családi ebéden, ekkor sem oldódik föl, félénken nyúl az evőeszközökhöz. A csendes kanalazás után előveszek az emeletről két harcsázó botot, egy régi Spin Blade-et, amivel magam megyek ki néha a partra és egy újonnan gyártott Spin Blade Elite-et, ami még nem látott halat. Saját botomra felszerelem a Samurai Spin orsómat, amit neki adtam, arra egy drága Ryobi Zaubert GT orsót teszek. Mindkettőn ott a zsinór a harcsázó előké-
vel. Magamhoz veszem a wobbleres dobozom. Indulunk. Tíz percnyi autózás után érünk el a Kis-Duna Határ csárdái révátkezőjéhez. A víz jó nagy, semmi esélyünk, hogy a partról horgászhasunk. Hatalmas pocsolóválasztanak el a folyóvíztől. Kigondolom, hogyan menjünk fel a stégre, és onnan dobjunk a fák alá a part felé. Mindkét botra kétrészes Rapala Jointed wobblert teszek, ezután mutogatni kezdem Péternek a dobásokat. Gyorsan tanul. Ugyan még nem dob hajszálpontosakat, de el tudja juttatni csaliját a harcsaesélyes helyekre. Hagyom, hadd próbálkozzék egyedül, miközben jómagam a naplementét nézem.

Abban a pillanatban, amikor arra gondolok, hogy ma sem hiszem, hogy wobblerral itt harcsát fogunk, Kun Péter dobása után szinte felrobban a víz... Nem lehet igaz! Évek teltek el, és nyomát sem láttam itt semmiféle ragadozó halnak! A fiú botja majdnem a nyelégig görbül.

– Tartsad! – szólok neki izgatottan, majd mellé lépek a stégen. – Húzol a zsinóron, aztán tekercsz az orsón, húzol-tekercsz – mutatom neki.

Újra eszembe jutnak öcsémék, akik hagyták, hogy a Csernovka-ágon magam fárasszam ki a horgomra akadt halat. Kezdem remélni, hogy nem süllővel, hanem harcsával van végre dol-gunk. Hátrébb lépek. Kun Péter elszántan küzd, szeme kikerekedik a víz színére hajló botspicc láttán.

– Nem bírom kihúzni! Nagyon nagy hal lehet!

– Tarts ki! – biztatom. – Húzd és tekerd!

Egyelőre magam sem hiszem, hogy nagy harcsa lenne, mivel a Dunán az ötkilósakat fogják. Ugyan ez sem látszik valószínűnek, hiszen a stégre emelte volna a fiú a zsákmányát.

– Nem jön! – panaszkodik Péter.

– Jönni fog! Tartsad! – bátorítom.

Nem néztem az órára, fogalmam sincs, hány perce tarthat a fárasztás. Az idő ilyenkor áll. Mindketten izgatottan várjuk, hogy megpillanthassuk a vizek vadját, amit nekem hosszú hónapokon át nem sikerült itt elejteni. Ebben a kártyajátékban vendégemé a szűz kéz, amely a Duna-deltában volt az enyém. Karja megfeszül, amint tartja a botot. Látom rajta, hogy elszántan harcol, ezért nem szólok többet, várom, mi fog történni. A vadkacsáknak csak a szárnyzuhogá-sát hallom, onnan tudom, hogy elhúznak mellet-tünk. Izgatottan kémlelem a pontot, ahol a zsi-nór a mélybe tűnik. Egyszer csak nagy örvénylést látok.

Az örvény közepéből hatalmas csattanást hallatva kicsap valami a vízre.

– Harcsa! – kiáltok fel.

Kisvártatva felbukkan a napfénytől búcsúzó folyam felszínén a hatalmas halfej.

György Alida

A másik oldal

Miután elköltöztünk Mamáéktól a falu másik felére, újra kellett kezdeni mindent. A régi barátaink, a régi helyek, ahová játszani jártunk, már túl messze voltak tőlünk. A mező lett az új játszótérünk. Jobban mondva a völgy egyik oldala, mert a folyón túlra nem szabadott menni. A falunak ezen a részén kiásták a folyómedret, így jóval mélyebb volt a víz, mint Mamáéknál. Csak egy kis pallón lehetett átmenni a túlsó partra. Egyik nap, amikor szép volt az idő, és anyámék és Pirinéniek is dolgoztak, megbeszéltük Hannával, hogy felfedezzük a másik oldalt. Szendvicseket pakoltunk, a bátyám egy pokrócot is hozott, és elindultunk a felfedezőútra. Először úgy akartunk átkelni a folyón, hogy egymás kezét fogva élőláncot alkotunk, de amikor már ketten álltunk a keskeny pallón, az himbálózni kezdett. Akkor megbeszéltük, hogy egyszerre csak egyikünk léphet rá. A bátyám ment előre, mert ő volt a

olyan ijesztő átkelni. Jóval anyámék előtt értünk haza.

Amikor meséltem az új padtársamnak a helyről, ő is meg akarta nézni. Elkéreztünk a mezőre játszani. Az anyukája süteményt pakolt nekünk. Csak a pallóig kellett eljutni észrevétlenül. Megegyeztünk, ha valaki megkérdezi, mit keresünk arrafele, azt mondjuk, hogy fagyizni indultunk. Az üzlet csak pár házzal odébb volt, mint a kisutca, ahonnan le lehetett térni a pallóhoz. Szerencsénk volt, aznap alig jártak az úton. A két szekeres közül, aki elment mellettünk, egyik sem állt meg, hogy szóba álljon velünk. Magda kicsit megijedt a pallótól, így én mentem előre, mint aki-nek már nagy tapasztalata van benne. A túlsó partról visszafordulva nyújtottam a kezem, ahogy a bátyám csinálta. Az almás nem volt messze, hamar odaértünk. A fű most körülötte is le volt kaszálva. Kértem Magdát, menjünk kicsit feljebb a dombnak. Elindultunk, a folyással szembeni irányt követtük, hogy azért a falu fölött maradjunk. Hatalmas tölgyfák álltak ott, a fákon túl viszont vizenyős volt a föld. A lábunkkal tapogattuk ki, hol keményebb, hova lehet lépni, hogy ne csúszszunk el a sárban. Már majdnem visszafordultunk, amikor kicsit odébb egy tisztást vettünk észre. Három óriási boglya volt egymás mellett. Fel akartunk mászni az egyikre. Először külön-külön próbáltunk megkapaszkodni az oldalában, de így csak egy-egy marék szénát sikerült kitépni belőle. Akkor bakot tartottam Magdának, de nem tudtam elég magasra emelni. Amikor felrugaszkodott, a súlya alatt megbillentem, és mind a ketten a földre estünk. Cseréltünk, most ő tartott bakot. Sokkal magasabbra tudott lökni, mint én őt, de pár centi még hiányzott. Visszacúsztam. Több próbálkozás után végre sikerült valahogy felverekednem magam a boglya tetejére. Ekkor jött igazán a neheze, mert Magdának is fel kellett valahogy jutnia. Nyújtottam a kezem, Magda magasra ugrott, de nem ért el. Újra ugrott. Megragadta a karom és lerántott magával. Megint cseréltünk. Én tartottam bakot. Magda feljutott. Akkor ő próbált engem felhúzni. Neki sikerült. Kiterültünk a boglya tetején, és nagyokat sóhajtván lélegeztünk.

Felültünk, lábunkat lógatva néztük a falut, hogy hány házat ismerünk fel. Magda megtalálta

Irodalom

GYÖRGY ALIDA író, költő, 1995-ben született, Zetelakán nőtt fel. Első kötete Hármasszabály címmel nemrég jelent meg. Jelenleg Budapesten él.

legnagyobb közülünk. Arra gondoltunk, ha őt megbírja a palló, akkor engem és Hannát is. Közepénél lenéztem. Sötéten hömpölygött a víz alattam. Szédülni kezdtem, mire a bátyám rám kiáltott, hogy ne nézzek le. A túlsó partról nyújtotta a kezét. Csak őt néztem, lábamat óvatosan csúsztattam előre a pallón. Nem mertem felemelni, nehogy mellé lépjek. Ujjongtunk, amikor mindhárman átértünk. Elindultunk, fel a dombnak, de nem jutottunk messzire, mert túl nagy volt a fű, és féltünk a kígyóktól. Találtunk egy almást. Leültünk a fák árnyékában. Aztán kergetőzni kezdtünk. Nem kellett hazasietni, mert tudtuk, hogy anyámék nem jönnek sötétedés előtt, és nem voltunk messze a falutól. Amikor éhesek lettünk, szedtünk almát. A nap végén kicsit hűvösebb kezdett lenni az idő, akkor leszaladtunk a dombon, egészen a pallóig. Már azon sem volt

a saját házuk fedelét, amikor a hátunk mögül kiáltást hallottunk. Két idősebb fiú jött felénk. Túl közel voltak, hogy elszaladjunk. Azt hittük, a tulaj jön, és meg fognak szidni, amiért felmáztunk, de amikor közelebb értek, hízelegni kezdtek. Kérték, hogy szálljunk le. Mondták, ha lemászunk, nekünk is jó lesz. Majd eljátszanak velünk. Kedvesek voltak, de a szemükben volt valami, ami megijesztett. Magdával megfogluk egymás kezét, reszketett, de ezt a fiúk nem láthatták. Az egyik fiú felugrott, megpróbált lerántani. Felhúztuk a lábunkat. A másik is próbálkozott, pedig ő jóval alacsonyabb volt. Akkor mászni próbáltak, de nem sikerült. Kérdezgetni kezdték, hogy kik vagyunk, miért nem akarunk lemenni. Egy darabig nem szoltunk semmit, de már szürkülni kezdett. Tudtuk, hogy nem húzhatjuk tovább az időt. Ezt láthatóan tudta a két fiú is, mert leültek a boglya aljába, és gúnyosan szoltak fel hozzánk, hogy csak nem akarunk

ott aludni, mert ők bizony kivárják, amíg le nem megyünk. Magda akkor végre megszólalt, hogy márpedig ott alszunk, ha kell.

A két fiú felállt. Farkasszemet néztünk pár pillanatig. Nevetni kezdtek, a magasabb fiú vállon ütötte a másikat, hogy menjenek. Megfordultak, és elindultak abba az irányba, ahonnan jöttek. Azt hittük, hogy csak így akarnak lecsalni onnan. Néztük, ahogy eltűnnek a fák között. Már rég nem látszottak, de még sokáig feszülten füleltünk, hátha csak megbújtak a közelben. Nem hallottunk semmit. Leugrottunk, és futottunk, ahogy csak bírtunk. Néha hátranéztünk, hogy követnek-e. A cipőnkre vastag sárréteg tapadt. Alig bírtam megemelni a lábam, de csak akkor álltunk meg, amikor beértünk a faluba. Magdával soha többé nem beszéltünk erről. Pont olyan csendes és visszahúzózó lett, mint a barátságunk elején.

Irlanda Kristóf Génhiba

Eddig azt hittem, csak a fájó gerinc,
a rossz fog, esetleg a hanglejtés az,
ami apámtól, de lassan rájövök, hogy
nem véletlen hagyom úgy a lámpát
éjszaka és gyűjtök csörömpölést
a rekeszekbe.

Sorba rendezem szállkáimat,
felcímkézem őket, hogy előre tudd,
mi lesz, mi idővel felsebez.
Szobahőmérsékleten tartalak, hogy
hozzászokj az elviselhetetlenhez.

Állítólag a szorongást is kaptad,
ami a legsötétebb helyekről világít.
Mióta mindezt tudom, csak remélem,
hogy végül átörökítem magamból
azt is, ami belőlem hiányzik.

Irodalom

IRLANDA KRISTÓF (1996).
Miskolcon született, a Miskolci Egyetem magyar-eti-
ka tanárszakos hallgató-
ja. Írásait, többek között,
az *Eső* folyóirat, a *Litera*
irodalmi portál, a *Spanyol-
nyátha* és a *Képmás* kö-
zölte.

Antal Balázs

Az elvágyódásról

Túl kicsi volt ott minden nekem az első perctől kezdve
túl kicsi ahhoz hogy ne vágyjak el
csak ahogy telt az idő úgy nőtt meg
míg végül óriás lett
mindent betöltő

persze a fizika akkor azt mondta
csak még nem tudtam a fizikáról hogy nagy
arra amire ma azt mondja kicsi
és valahol egészen máshol volt és van fordítva
de az ilyen megfoghatatlan semmik mint a lélek meg a szív
ugyan kit érdekelnek
egyszerűen csak forog és forog minden

nagynak láttam az első biciklit
amelyen megtanultam a fent és a lent között lenni
apu futott velem seprűnyéllel a kezében ahogy kell
amíg el nem engedhetett
de minek engedett el

hiszen mihelyt úgy-ahogy egyensúlyozni bírtam
egyből azt hittem biciklizni kicsiség semmi és kiszöktem
hosszúnak láttam az utcát már-már beláthatatlannak
amin végig kell menni a kétes távol felé
de rövid volt nagyon felgyorsultam
aztán se lefékezni se kanyarodni nem tudtam
s az árokba repültem a mérges csalán közé

ott ért véget a távolba vágyódás ordítva bögve égető hólyagokkal
másfelől meg ott kezdődött el mert
nem tanultam belőle semmilyen fájdalomtól soha nem tanultam
csak a nyitott tér és a szabadság íze maradt meg a számban
nem a nyelvharapásé

nemsokára a hatalmas főútra szöktem
nem tudtam a jobb meg a bal sáv ott mire való
azt se mi az hogy közlekedési szabály
vagy ha mégis azt hittem nem vonatkozik rám
mert még olyan kicsi vagyok
azt gondoltam nem számítok nem is vagyok
úgysem vesz észre engem senki
csak tekertem szembe a forgalommal
mindig a házunk oldalán mert átmenni nem mertem az úton
csak rajta menni meg a szélén a kavicsos árokparton
ha autók jöttek járda nem volt
menni menni de aztán visszafordultam persze
kitágítottam a távot és mindig összenyomtam
ám már egyre többször gondoltam úgy

ANTAL BALÁZS író, költő,
erdélyi irodalom kutató.
1977-ben született Ózdon.
Legutóbbi kötete: *Történet
polcnyi könyvvel. Mózes
Attila írói világa* (2019).

12 Irodalom

hogy a bokáig érnek csak a dombok
vagy hogy még odáig sem

később már simábban ment
nőttem kinőttem a kisbiciklit és ki a nagyobbakat
de nem nőttem ki a vágyat csak egyre nőtt velem együtt
biciklik buszok vonatok kerekei alatt futott el
rohant mögém a távol
volt ugyan némi szomorúság eleinte de elmúlt
hiszen mégiscsak az én vágyam teljesült
azért jutottam egyre meg egyre messzebb
oda ahol útlevel is kellett éjszaka hóhullásban
gyalog a hegyek közé stoppal a tengerig
fekete volt a tenger
mint a szívem most
annyira fekete
attól már nem mehettem tovább
éreztem hogy a világ végén járok

onnan fordultam vissza végleg
mert bár talán menetközben időnként meg-megérintettem
de nem lett és éreztem hogy nem is lehet enyém
az a féktelen tér az a végtelen szabadság
nyers boldogság és vad reménytelenség tája
meg-megláttam valamit belőle de azt már azelőtt is láttam
azt hittem álmaimban és akkor mentem tovább
ám amit úgy kerestem s amit folyton a következő helytől vártam
hogy majd ott lesz végülis nem volt sehol

közletről minden kicsi lett és véges túl hamar kinőhető
és a tenger után már azt sem gondoltam
hogy még odébb lesz hogy megint máshol

félútig visszaérve értettem meg pont mikor leragadtam
hát persze hogy ott van minden egyben
ahonnan legmesszebb próbáltam szökni
és ahová nincsen visszamenni mire

amin átléptem mint apró akadályon
most látom mekkora valójában mindaz
a szívemig az agyamig a teljes képzetemig
és azon is felül ér jóval

jó ideje keresem a módot hogy innen oda visszaszökjek végleg
hogy meglójjak magam elől
ebből a létből ami éppen olyan kicsi amilyen én vagyok
amelyben szűk a bőröm szűk a lélegzetem szűk a szobám
szűk a szívem és az agyam
és ahol bár mindent szabályt betéve megtanultam
és a jobb oldalon járok mégis elütöttek a nagy hegyi biciklimen

ma már vezetek autót nem lehetek annyira láthatatlan
mint amilyennek az országút bal oldalán reméltem magam
és nem lehetek már olyan szabad és hatalmas óriás
mint a kisbicikli nyergében lehettem

mert úgy túl egyszerű lenne
de nem olyan sima út ez
nem is igazi úton kell megtennem
mégis neki kell vágnom
végig kell mennem rajta
végig kell rajta mennem

csak az a félelem tart meg egyhelyben mégis
hogya odaérek majd újra összemegy ott is minden
és bebizonyosodik hogy bár a világon körbeértem
nincs arra mégsem hely hogy otthon legyek benne
és hogy akkor vajon mi lesz

akkor vajon mi lesz majd ott velem?

Szkárosi Endre

Köztes idill

Részlet a szerző *A másik egy* című „épüléstörténeti emlékiratából”

Cserépfalun a gyönyörű domboldali temető mellett visz el a dűlőút, amely a sportpályához vezet, s amelyen, ha tehetem, futni szoktam. A pályán minden hétvégén meccs van – vasárnap reggelként éles, recsegő hangon szólal meg a kertünk közelében elhelyezett póznáról a kisbíró hangja: „Jöjjenek el, és bíztassák csapatunkat!”

Miután berendezkedtünk, a hétfégi és nyári elvonulások alkalmával alkotóházamként is szolgált a ház, felső szintjén a méretes íróasztalomon jól el tudtam helyezni a számítógépet, a könyveket és szótárakat. Ugyanis 2005-ben jelent meg olasz-magyar költőbarátom, Tomaso Kemeny kiemelkedő jelentőségű műve, a „Transilvania liberata”, alcíme szerint „poema epico-onirico”, azaz „álomszerű epikai költemény”. Külső formája valóban eposzi jellegű volt, előhanggal, tizenkét énekkel, utóhanggal. Belső formája azonban lényegében lírai: egy olyan *monstre verses* mű, amely különböző idősíkokon, történelmi tereken, képzelet és valóság határain mozog át. Alapélménye a költő megszakadt magyar identitásának mitikus visszavétele, ahogyan Tamás szokta fogalmazni, a tízéves korában a Duna-parton hagyott kisgyermek sorsának folytatása. Tízéves volt ugyanis, amikor szociáldemokrata szüleinek 1949-ben el kellett menekülniük, így került Milánóba.

Ott, 1985-ben ismertem meg személyesen, és költészetét tanulmányozva annak pusztán a formavilágában, a képi és képzeleti erejében is felismerni véltem a magyar költészet gondolkodásmódjának vonásait – amitől versalkotásmódja eltért az általam elég jól ismert 20. századi olasz költészet kialakult fővonalaival. De most itt, a *Transilvania liberata*-ban már a tematikus rétegekben is megjelent a magyar történelem és kultúra, az anya elbeszéléseiből, az olvasmányokból, az énekekből, a baráti emlékezetekből felsejlő képi töredékekben, amelyeket valóban az álomszerűség logikája illesztett költői egységbe. Fő időrétegei az 1956-os forradalom (amely miatt Tamás mindig, így e műben is szimbolikus lelkifurdalást érzett, hogy 1949-es emigrációjuk miatt nem lehe-

tett nemzedéktársaival együtt a barikádokon), az első világháború zúrós világa az ablakok alatt menetelő és éneklő csapatokkal, a kereszténységet felvevő Vajk–István és az ősi magyar mitológia voltak, míg fő helyszínei között egy elképzelt, szakrális Erdély is ott állt.

A grandiózus opusz azonnal magyar megjelenésért kiáltott, és közös barátunk, Szócs Géza vállalta a kiadást, rám várt a magyarra ültetés munkája. Költői logikában, gondolkodásmódban, képzetvilágban és retorikában közel állt hozzám a *Transilvania*, képesnek éreztem magam autentikus lefordítására. Főként Cserépfalun tudtam elmélyülten dolgozni rajta, amikor meg már lényegében kész volt a magyar szöveg, Tamás is hazajött

Irodalom 15

SZKÁROSI ENDRE költő író, kritikus, intermedális művész, a Szépírók Társaságának elnöke. 1952-ben született Budapesten. Legutóbbi kötete: *Véletlenül nem jártam itt. Válogatott és új versek* (2018).

Magyarországra, és a faluban együtt néztük és simítottuk át azt. A címet hosszas gondolkodás után, de kézenfekvő ötlettel igyekeztem visszaadni. Az ugyanis nyilvánvaló volt, hogy a szó szerint való fordítása hamisítást jelentene, hiszen a „Megszabadított Erdély” szókapcsolat magyarul döntően politikai erőterbe kerülne, ami az eredetiben nincs jelen. Mint ismert, a cím hangsúlyosan az egyik legjelentősebb olasz epikus költeményre, Torquato Tasso híres „Gerusalemme liberata”-jára, azaz a „Megszabadított Jeruzsálem”-re utal. Az olasz irodalomban olyan etalon ez, mint nálunk a János vitéz, a Toldi vagy a Szigeti veszedelem. Ezért olyan címet akartam találni, amely felidéz valamifajta irodalmi referencia-jelleget. „Erdély aranypora”, döntöttem, Tamás szürreális-mitikus nyelvezetének és formálásmódjának az aranypor

képe megfelel, egyben a hangzás utal Jókai híres könyvére, az „Erdély aranykorára” is. (...)

Az elmúlt évek alatt összenőttünk Zsuzsival, aki a gimnáziumban iskola-, majd osztálytársam volt, és az utolsó középiskolai évtől kezdve négy éven át jártunk egymással. Kialakulatlan, bolond gyerek, éretlen voltam arra, hogy értékeljem a szeretetét. Amikor pedig berobbant az életembe az első nagy szerelem, formálisan is elhagytam őt. Az élet úgy hozta, hogy sokáig idillinek bizonyuló házasságom borulása után idővel éppen őrá találtam újra, mintha – az ismert, József Attila-i metaforát véve – „talált tárgyat”, visszaadtak” volna neki (ha nem is „bármikor”, de éppen amikor kellett). Kivételes, romantikus filmbe illő, huszonöt év utáni újratalálkozásunk története derűt csiholt legtöbbször. Amikor 2003-ban New Yorkban jártunk, és a hiper-intelligens hangtechnológiával foglalkozó, kiváló hangköltő, Charlie Morrow és nála dolgozó, régi barátom, Marc Nasdor költő-dj társaságában elmentünk egy kocsmába vacsorázni, Charlie szeme mosolygott történetünket hallván, és megkérdezte Zsuzsit: „and you were waiting for him in the meantime for 25 years?” („Te meg közben vártál rá huszonöt évig?”), amit ő nevetve utasított el.

Egyébként ekkor látogattuk meg életében utoljára a nagyszerű, komoly vizuális, hangis és performansz-életművel rendelkező költőt, Jackson MacLow-t és társát, a szintén nagyszerű, magyar születésű költőt, Tardos Annát, aki Anne Tardos néven volt közismert. Korábban, amikor huzamosabban Bécsben tartózkodtak Christian Ide Hintze költészeti iskolája, a Schule für Dichtung oktatóiként, meg tudtam hívni őket egy szegedi egyetemi előadásra, és egy közös fellépésre a Lágymányosi Közösségi Házba. Többször is szereplői voltak hangművészeti rádióműsoroknak, a Világégének. Ezen az úton találkoztam utoljára a figyelemreméltó magyar-amerikai költővel, Nicholas Kolumbannal, azaz Kolumbán Miklóssal is, akit még a régi *Mozgó Világban* mutattam be először a magyar olvasóknak, és Mezey Katalinnal és Oláh Jánossal egymástól függetlenül, de párhuzamosan igyekeztünk gondoskodni Miklós magyar költői elismertetéséről. (Az akkori, és azóta sem szűnő heppem az volt, hogy a „magyar világirodalomba” – kisebb-nagyobb mértékben – azok is beletartoznak, akik már nem magyarul írnak. Így mutattam be a *Mozgóban* előbb a kanadai Nancy Tothot, aki már csak nevében hordozta magyarságát, aztán Kolumbánt, George Szirtest, és később így cuppantam rá Tomaso költészetére is.) A teljes ott-

Székárosi Endre portréja

Fotó: Danilo De Marchi

honosságról, mint régebbi New York-i utamon is, Böröcz András barátsága gondoskodott.

Sokat utaztunk tehát Zsuzsival, az előző évben, 2002-ben például tettünk egy nagy német-alföldi körutat, először közös barátunkat és egykori osztálytársunkat, Valit keresve fel Bonnban. Előtte azonban, útközben, történt egy kisebb, bár az életben nem teljességgel ismeretlen csoda. Túl a félúton találomra Ulmban szálltunk meg, és lesétáltunk a Duna-partra, a folyó tudvalevőleg nem sokkal feljebbről érkezik a Fekete-erdőből. Éppen Donau-fest volt a városban, észrevettünk egy kisebb plakátot, amely hírül adta, hogy este Boris Kovács lép fel a zenekarával – ami remek és váratlan találkozást ígért. Le is mentünk a koncertjükre este, virsli és sör minden mennyiségben szerte a parton. Borist eredetileg a Pere Ubu együttes legendás dobosa, Chris Cutler által kiadott lemezéről ismertem meg, persze közvetve, az egyik gyönyörű zenéjükben Ladik Kati is szerepelt, ami nem nagy csoda, hiszen Kovács Újvidéken él és dolgozik, s ha nem beszél is már magyarul, de félig magyar. Később személyesen is megismertem őt, amikor, nem is egy alkalommal, Magyarországon, például a Szigeten vagy a MU Színházban koncertezett. Most, itt, Ulmban kivételesen érdekes volt hallani, ahogyan felépítették a műsorukat. Mulatós-vendéglátós zenével kezdtek, nyilván arra tekintettel, hogy egy virsli-sörfesztiválon vannak. Ezzel együtt nem értettem, hogyan adhatják ennyire alább. Aztán valami kezdett kibontakozni, lassítottak és feszítettek a tempón, növelve a várakozást, utána behúztak, fergegesen felpörgették a zenét és az előadást, magukkal ragadva a hallgatóságot, mély élményt hagyva bennünk is.

Koncert után odamentünk hozzájuk a színpadhoz, amikor még pakoltak. Boris rendkívül

megörült a számára is teljesen váratlan találkozásnak. Zenésztársai is „ex-jugoszlávok” voltak: akkor még tartott a déli háború utáni feszültség a balkáni népek között, és itt mondta el az egyik bosnyák zenész, hogy otthon nem is nagyon beszélhetnek egymással a nacionalista közhangulat miatt. Ezért külföldön, például itt Ulmban kell találkozniuk ahhoz, hogy igazán kollegiális, baráti légkörben, amelynek természetes szükségét érzik, beszélgethessenek.

A német városok felől a zaklatott sorsú filozófusnak, Spinozának is otthont adó Hágába igyekeztünk, ahol még sohasem jártam, és ahol akkor régi barátom, *Mozgó Világbeli* szerkesztőtársam, Gergely András volt a nagykövet. Foglaltatott nekünk szállást, és mivel tervezett érkezésünk estéjén éppen fogadás volt a rezidenciáján, megbeszélés szerint egyenesen oda futottunk be. Előzetesen nem is gondoltam erre, de első pillanatban röstelltem, hogy szandálban, rövidnadrágban és rövidujjú ingben, izzadtan esünk be a parti-ra, amelyen öltönyös-nyakkendő urak és kisestélyis hölgyek vendégeskedtek elegánsan. Aztán nem tehetve jobbat, nem foglalkoztunk ezzel tovább, és senki részéről nem éreztünk neheztelést, végül is Hollandia a tolerancia hazája. A parti után leültünk András szalonjában beszélgetni Trócsányi Lászlóval együtt, aki Brüsszelben volt uniós nagykövet. Vidám ember volt akkor még, nagyokat lehetett röhögni vele, ráadásul Zsuzsi akkori ügyvéd-partnerét, Vikit is ismerte még az egyetemről. Amikor átadtam neki formás, a fekete és a fehér grafikai kontrasztjára épített, Stella Gáborék stúdiójában készített névjegyemet, felnevetett: „mi vagy te, temetkezési vállalkozó?”

Ekkoriban, mivel útjaimnak-útjainknak régóta természetes részét képezte a helyben található jelentős múzeumok, képtárak meglátogatása, vizuális tapasztalataimról gyakran írtam egyfajta útinaplót a *Balkon* művészeti folyóiratba. Így hazafelé a világhírű Kröller-Müller Múzeumot is felkerestük, amelynek modern művészeti anyaga egyedülálló. A legnagyobb revelációk közé Antwerpen tartozott, amelynek szépsége és élettel telisége megfogott. Természetesen nem először találoztam ezen az úton sem a belga sörökkel, de itt volt időnk rá, hogy elmélyedjek a tanulmányozásukban: impozáns dolog közletről látni, és parányi részben ízlelni is a hihetetlen számban tenyésző, legjobb – világos, vékony, szüretlen, vörös, félbarna, barna, meggypiros, fekete – söröket. Egy kocsmába ültünk be hazafelé kaptatva, ahol a csapos, miután megtudta, hogy épp Hollandiából jöttünk, legyintett: „A holland sör

olyan, mint a pisi – tele van vízzel, ihatatlan.” Onnan hazaúton leesett a derekamról a meleg miatt odakötött pulóver. Csak a szállodában vettem észre, így visszabandukoltunk az utcában. Egyszer csak észrevettük a pulóveremet, de nem a járdán, ahová leesett, hanem gondosan felhelyezve egy kapurácsra, hogy ne tapossanak rá. (...)

Volt egy emlékezetes utam Londonba, amelyet csak hangban tettem meg. 2005-ben váratlanul meghalt Richard Wolfson barátom, a Towering Inferno zenekar komponista gényusza. Éppen zenésztársa, Andy volt nála, aki eredeti foglalkozására nézve orvos, amikor egyszer csak rosszul lett, és percek alatt kiszivedett – mint később kiderült, felrobbant az aortája. Olyan váratlanul és előzmények nélkül történt mindez, hogy észre se vehettük, és már temették is, így nem volt módomban kimenni a búcsúztatására. De mindenképpen ott kellett lennem, ezért írtam egy három szótagos sorokból álló költeményt neki, „Run” címmel. Ezt elmondtam telefonba Andynek, aki felvette a hangot. Ezt játszották be a gyászszertartáson. Mint Andy beszámolt róla, hihetetlen hatása volt: a barátok, zenészkollégák ültek a földön lehajtott fejjel a bejátszás alatt, Richard teste ott feküdt nyitott koporsóban a ravatalon, amikor is a rövid vers végén a szöveg odaér, hogy: „Please don't run / do not run / it's just a gentle walk / on music's shore...” (Kérlek, ne fuss, / ne, ne fuss, / kis séta csak ez / a zene partján.) A dermedt emberek hátán futkározott a hideg.

Később persze kimentem Andyékhez, a rituális sírhant-látogatáson túl azért is, mert háromnegyedében elkészült egy Towering Inferno, azaz Wolfson-Saunders lemez anyaga, amelynek Dark volt a munkacíme, és a veszteség lendületével mindenképpen be kívántuk fejezni. Andy a feleségével és két kicsi gyermekével akkorra már a brixtoni Dulwich Roadról a főváros egyik külső zöld negyedébe költözött. Mit tesz Isten: a Richard hamvait rejtő koporsó a hozzájuk kőhajításhelyre levő temetőben nyugodott. Amikor a sírjánál álltunk, meglepődtem: Andy, fojtott emeltséggel, fennhangon elkezdett Richardhoz beszélni. Kicsit furcsa volt nekem – de ez jutott eszembe akkor, amikor egy évvel rá a bátyám beszélt anyám holttestéhez a Szent László Kórház bonctermeiben.

Életem első nagy nemzetközi fesztiválján, az 1983-as, amszterdami One World Poetry-n, első sorban a magyar meghívásokat évek óta kieszközlő Dedinszky Erikának köszönhetően több, széles körben ismert író, költő, illetve jövődó-

beli munkatársat, együttműködő partnert ismer-tem meg. Először is a főszervezőt, Ben Posset-et, aki nagy név volt ebben a szakmában, és az elkövetkező években is többször összefutottunk más helyeken (például a bolognai D'ART ROOM fesztiválok holland konfigurációiban), de a Nyugat Velencéjeként emlegetett városban is, ahol legutóbb leültünk egy csatornát átívelő hídon elhelyezett kocsmateraszon, és végre „civilben” elbeszélgettünk. Ben sajnos pár évre rá meghalt. Ezen az 1983-as fesztiválon találkoztam először és utoljára William Burroughs-zal is, akivel az egy-szerű, bensőséges nyitófogadáson a magyar nyelv finnugor szépségeiről beszélgettünk; ahogyan a szintén viszonylag fiatalon elhunyt Richard Brautigan amerikai íróval is – s ha már Amerika, akkor az egyik legnagyobb költővel, Robert Creeley-vel is. Akit Bollobás Enikő utóbb meghívott a 2003-ban az ELTE Amerikanisztika Tanszéke által rendezett, „Performing the '50s” című konferenciájára s a hozzá kötődő két irodalmi estre. Az egyetem egyik előadótermében rendezett első esti programnak az én fellépésem volt az alapja, amelyet részben angol nyelvű, részben performatív gesztuskölteményeimből állítottam össze. Jobb híján az összetolt asztalokra álltam fel, mint pódiumra. Az előadott versek között volt egy régi, még a nyolcvanas években írt és előadott szövegem, amelyben a sorok végén mindig jeleztem a tempót: „egy-két-há”. Mivel Creeley-nek

volt egy költeménye, amelyben szintén sűrűn tért vissza a „one, two, three” fordulat, ezen az esten az ő tiszteletére adtam elő a magam háromnegyedes versét. A konferencia vendégei elsősorban egyetemi professzorok, irodalomtudósok, illetve pár író-költő volt, s már maga az asztalokon történő lépdelés is, úgy éreztem, furcsa, zavart érzetet keltett többjünkben. De sohasem törődtem ilyesmivel, és a végén ennek helyessége mindig beigazolódott.

Fellépésem után leültünk beszélgetni Szócs Gézával, akivel személyesen ott találkoztam először, de természetesen régóta ismertük egymást hírből, munkánkból, úgy is, mint költői nemzedék-társak, és úgy is, mint – ő személy szerint és fizika-ilag is, én főleg a *Mozgó Világ* révén – ellenzéki szereplők. Igazán örültem, hogy jó húszévnnyi közvetett ismeretség után most egymással szemben ülünk, és beszélünk erről-arról. Meglepett, amikor fontosnak tartotta megjegyezni, hogy nem tetszett neki az előadásom. Nem igazán érttem ezt a megjegyzést, hiszen őszintén szólva ráutaló magatartást sem tanúsítottam arra nézve, hogy komolyan érdekelne a véleménye, mivel van most fontosabb dolgunk ennél – amellet az ilyesmivel nem is nagyon lehet mit kezdeni, mert nem világos, hogy a szövegekre, az előadásra, mindkettőre, vagy egyáltalán mire is vonatkozik a tetszés vagy nemtetszés. Beszélgettünk tovább egyéb dolgokról.

Tomaso Kemény az olaszországi Recanatiban, Giacomo Leopardi költő szülővárosában egy költői akció során

Még abban az évben, többszörre, részt vettem az elmúlt években rendszeresen megrendezett „Poesia Attiva” fesztiválon Torinóban, amelynek első kiadását, amelyre először meghívtak, 1996-ban az „Un’anima per l’Europa”, „Egy lélek Európáért” alcímmel látták el. Emilio Gay költő és turisztikai üzletember volt a szervezés igazán nagy lelke, s a szellem és a szeretet valóban egyre több embert hozott össze az évek során. Például Kemény Tamás barátom is rendszeres résztvevő lett, és egy idő után eljött rá az olasz újavantgárd költészet nagy mestere, Arrigo Lora-Totino is. Régi barátaim éltek Torinóban, akiket még 1980-ban ismertem meg Velencében, ahol ők is, én is ösztöndíjasként voltunk jelen a Cini Alapítvány háromhetes, tudományos továbbképzésén. Közben ők Torinóban, én Budapesten lettem tanár, Franca, Michela és Edoardo mindig a mély otthonosságot adták nekem, bármikor mentem is a piemonti fővárosba.

2003-ban történt még – egy már akkor is ritkaságszámba menő, azóta teljességgel ismeretlen – dolog itthon: a Nagy Fül Fesztivál előkészületei során drMáriással bementünk az *RTL Klub* reggeli műsorába, ahol Lang Györgyi és Falusi Mariann műsorvezetőkkel beszélgettünk, Béci persze a maga kedvesen pikírt módján. Én meg rögtönöztem egy költői miniperformanszt: a „Csúszo inspiráció” című, lélegzet-recsegtető hangmunkám jött a „szkárosicon” című lemezről hangban, miközben egy négyzet alakú asztal sarkain elhelyezett négy pohárba vizet töltöttem egy vizeskancsóból, a poharakban levő vizet pedig változatos módokon tovább öntöttem egyikből a másikba. A végén a magasból a homlokomra csurgattam a maradék vizet, amely szétterülve folyt alá az arcomon. Az operatőr, a világosító, a berendező felvilágosítva segédkeztek nekem és egymásnak, láthatóan élvezték a napi rutinból őket egy szokatlan pillanatra kiemelő akciót.

Életemben először kijutottam végre Szardíniába, ahol Cagliari közelében, San Sperate városkában egy kiemelkedő szobrászművész, Pinuccio Sciola minden évben nemzetközi összművészeti workshopot rendezett, amelyen az évek során a későbbiekben is megfordultak, elsősorban fiatal magyar művészek. Két rendkívüli tapasztalatot, és persze sok élményt hozott ez az egyhetes út. Először is megismertem Pinuccio jellegzetes hangszobrait, amelyeket – rendkívüli változatos-

ságban – alapvetően a kő különböző mélységű, vastagságú és sűrűségű befűrészelésére alapozott. A kő keménységétől, rugalmasságától, az árkok méretétől és más paraméterektől függően a kőszobrok meglepően jó hangot adtak: akár benedvesített ujjal, akár egy fémpálcával mint hangszereken lehetett játszani rajtuk. Kőhárfa? Kőlant? Kőbőgő? Kővibrafon? Meglepetésemre kiderült, hogy Magyarországon is van belőlük, ugyanis Pinuccio egy ízben részt vett a kapolcsi fesztiválon, és két alkotást Vigándpetenden hagyott.

A másik kiemelkedő érdekesség a Szardíniában virágzó, itt, San Speratében pedig tudatosan „szaporított” naiv falfestés, a murales kultusza volt. Gyönyörű murális munkák voltak láthatóak a házak falain, a kerítéseken, a köztereken, elkészítésük egyfajta közművészetnek számított, bár a térségben jól ismert mesterek készítették ezeket a munkákat, innen-onnan mindig megrendeléseket kapva. Egy tanítványommal, aki akkor ott idegenvezetőként dolgozott, átszaladtunk a méretes sziget egyes részein – mégpedig egy ismert fotóművész, Danilo De Marchi társaságában, aki már régóta többnyire Párizsban élt. Danilo baráti viszonyban állt régi, öreg mesterbarátommal, Hubay Miklóssal, emlegettük is később Miklóssal őt itthon. Danilótól hallottam egy rémisztő történetet. Ismert egy Friuliban élő költőt, aki a háborút közvetlenül követő időben Szardíniában élt, ahol kemény partizánmozgalom volt, és nem csak a németek, hanem általában az államhatalom ellen léptek fel a háborút követő rendcsinálás során. A carabinieri megostromolták az egyik várost, ahol az ellenállás fészke volt, lövöldözés, robbantások, tűzharc, halottak – végül a csendőrök leverték a felkelést, és akit el tudtak kapni, azokat börtönbe vitték. Ilyenkor „természetesen” ritkán nézik, hogy ki vett tetteleg is részt a felfordulásban, ki járt éppen csak arra – így esett a letartóztatottak közé az akkor fiatal friuli költő. A formálisan megtartott tárgyalásokon nem néztek senkit és semmit, a bíró sorozatban hozta a súlyos ítéleteket – költőnk is börtönbe került évtizedekre, és legalább tizenöt évet le is töltött. Tőle hallotta Danilo, hogy a hetvenes évek nagy felkeléssorozatában, az évtized ellenállási és részben terrorista mozgalmainak története során egyszer Genovában egy autó csomagtartójában találták meg a korábban ezekben a perekben ítélező bíró holttestét. Legenda vagy sem, az emberi emlékezet hosszú.

Egressy Zoltán

Spontán

Most már, ahogy idősödsz, ugye előfordul veled is, hogy keresel egy szót, ott van a nyelvved hegyén, ahogy azt kiskoromban oly sokszor halottam az akkori idősödőktől, akik kétségbeesetten kerestek egy kifejezést, elképzelttem, ahogy a szájukban, az ajkuk mögött toporognak a szavak, és sehogy sem akarnak kijönni, az legalábbis semmiképpen, amelyiknek ki kéne, mások persze tolongnak, de azok tévútra viszik őket. Eszembe jutott az is a szomorú, nem egyszer kilátástalan küzdelmeket figyelve, hogy az aktuálisan keresett szavaknak valójában az agynál kellene gyülekezniük, talán éppen az a baj, hogy onnan valami módon lekerülnek a nyelvre, annak is a hegyére, ahonnan viszont agyparancs hiányában nem bökődhetnek ki.

Elért engem is az átok, mert hát mi lenne más, és elért biztos téged is már, egyre gyakrabban érzem

20 Esszé

EGRESSY ZOLTÁN 1967-ben született Budapesten. József Attila- és Szép Ernő díjas író, költő. Legutóbbi könyve: *Hold on* (2019, Jelenkor Kiadó).

úgy, mintha itt lenne a nyelvem hegyén a szó, kis híján megvan, ha nem készülnék külön rá, biztos nem történne megakadás, és még így is majdnem ki tudom mondani, tegnap például egy jelzőre akartam rátalálni, egy költővel kapcsolatban merült fel, nem karizmatikus, nem karakán, nem karakteres, nem krakéler, annyi volt csak biztos, hogy valami ká betűs, órákkal később jutott eszembe a megfejtés, amikor már mindegy volt, a modoros szót kerestem, semmiféle ká nincs benne, valójában egyáltalán nem toporgott tehát a nyelvem hegyén, az agyamhoz meg végképp nem volt közel.

Először a nevek nem jutottak eszébe, panasolta egy híres kritikus a Radnóti Színház előterében, ötvenéves kora után kezdődtek a bajok, kezdetben ritkán, később súlyosbodott a helyzet. Én nézőként voltam jelen, ő viszont dolgozott, írnia kellett az előadásról. Nem tudom már, mi

ment, ha megerőltetném magam, talán elő tudnám bányászni emlékeim mélyebb bugyraiból, meglepett, hogy a szünetben hozzám lépett, annyira nem voltunk jóban, igaz, rosszban sem, sehogy nem voltunk, csak köszöntünk egymásnak, egyszer azt írta rólam, pasztell darabokat írok, amiket a színház színesre fest, ez tulajdonképpen tetszett, amikor olvastam, azt gondoltam, egyszer elmondom majd neki, hogy én éppen ezt a kényszeres színesre festést nem szeretem annyira. Mesélni kezdett az utóbbi hetek friss élményeiről, évtizedek óta járta fáradhatatlanul a színházakat, nem tudom, szeretete-e a munkáját, mindenesetre elkötelezett volt, ami pozitívum, viszont erősen előítéletes is, ami meg nem.

Tűnődtem, vásároljak-e egy puha, sós perecet, de tovább beszélte, ezért erre végül nem került sor. Szóba hozott egy debreceni előadást, a címe nem jutott eszébe, gondolkodott, koncentrált, egy ideig nem kért tőlem segítséget, hiszen ott volt a nyelvem hegyén, egyetlen szó a cím, ebben biztos volt, apró részletekre emlékezett, konkrét képekre, hangsúlyokra, minden lényeges momentumra, orosz darab, regényből készült, Trill Zsolt játszotta a főszerepet, na, tudod, mondd már, mondta, tudtam, persze az Oblomovról beszélt, de mire kinyitottam a számat, neki is eszébe jutott, Oblomov, kiáltott fel, Goncsarov Oblomovja, oda is néztek páran.

Így, együtt szerepelt ez bennem is, a szerző és a mű összeforrvá, Goncsarov: Oblomov, Lermontov: Korunk hőse, Puskin: Anyegin, egymáshoz ragadva, amiből következően nem keverednek össze az irodalom nevezetes felesleges emberei egymással, szilárdan raktározódnak el a betárazott információk, egyébként ha már felesleges ember, nekem leginkább Turgenyev figurái, meg Lermontov Pecsorinja a kedvenc antihőseim, ez szóba is került ott az előterben, mert beszélgetést kezdtünk egymással, ő volt a kezdeményező, megállapítottuk, hogy egy szép napon majd ők is kiszállnak a fejünkől, a felesleges emberek, sőt egyszer talán minden feleslegesség, de akkor mi marad, csöngettek, indulnunk kellett vissza a nézőterre, kezdődött a második felvonás, akkor találkoztunk utoljára, nem sokkal később meghalt.

Nem beszélhettük meg, amibe pedig belekezdünk, hogy milyen érdekes, irodalmi felesleges ember mintha csak orosz lehetne, legalábbis prózában, mert a drámairodalom ismer azért néhány ilyen jellegű alakot, mégis, a felesleges ember-téma, a jelentéktelenség jelentőségének felismerése onnan jön, a nagy oroszoktól.

Van egy szó az ösztönösre, nem jut eszembe, biztos tudod, segíts, van ez az action painting stílus, tudod, amikor a festő nem iskolázottan dolgozik, vagyis ettől még lehet iskolázott, de szinte magától megy az ecset, vezeti a kéz már-már öntudatlanul, sármos, savas, sudár, ezek a szavak jutnak eszembe, de nem, van egy szó rá, borzasztó, hogy így körül kell írni, ötven fölött ez van, nem

mindig, viszont egyre gyakrabban, még a paletta szó is ide türemkedik, nem az, biztos csak a festészet miatt jön, a szó egyáltalán nem azzal kapcsolatos, általános jelző, ezt a fajta munkamódszert írja le, ha veszem ezt a presszóasztalt például, aminél ülünk, és ha elkezdek kattintgatni a telefontal, nem állítom be perceként át a képet, de azért figyelek, csak ösztönösen, na, látod, megint az ösztönös szó jut eszembe, olyan volt a beszélgetés is a kritikussal, mindegy, igyunk vodkát is a kávé mellé, kérj nekem, ha jön a pincér, én most a fotókra koncentrálnék, hátha közben eszembe jut a szó, be fog ugrani, vagy ha neked előbb, akkor mondd légy szíves, igyunk vodkát, fizetem, van nálam bankkártya, ilyen kis összegnél még nem kéri a PIN-kódot.

A szerző
illusztrációja

Kányádi Iréne

In Progress

Csoportos kiállítás a nagyváradi vár UAP-Citadella Városi Művészeti Galériában, 2020. november 25. – december 17.

A kiállító művészek közös vonása, hogy mindannyian kötődnek Nagyváradhoz: itt születtek, itt élnek, tanulmányaik vagy munkahelyük révén kerültek kapcsolatba kerültek Erdély szeceziós gyöngyszemével. A kiállítás hívószavát, koncepcióját a tárlat kurátora, Ștefan Gaie a következőképpen fogalmazta meg: a művészet és a tudomány közös vonása a kísérletezés, a fáradhatatlan keresés, az örökös kíváncsiság, a kutatás. Ennek a teremtő kutatásnak a „végtermékei” nem esztétikai objektumok, hanem a végső formához vezető úton haladásnak, megállásnak, megpihenésnek a nyomai. Így nem a végső forma válik fontossá, hanem a keresés, a teremtés, a forma és az anyag, az alak és az idea közötti viszony, ingadozás játéka. A tökéletlenség művészete, a pont és vessző

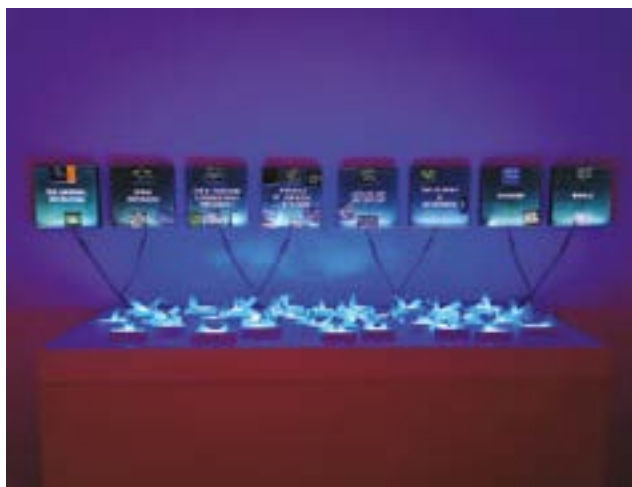
Antik Sándor Találkozás Titóval a bitólai emlékházban című makettje (2002), vegyes technika, installáció, 25×30×10 cm fotórton

Galéria

KÁNYÁDI IRÉNE (1977, Sepsiszentgyörgy) filozófus, művészettörténész. A BBTE filozófia szakán végzett és szerzett doktori fokozatot, 2013 októberétől a PKE adjunktusa. Tanulmányai szaklapokban láttak napvilágot.

nélküli, a cicomák nélküli művészet az, amely a nézőt is részesévé teszi a teremtő aktusnak. „Lehet, hogy ott, ahol a művész keres, mi nézők találunk” – írja a tárlat kurátora.

A kiállított alkotások nagy része installáció (multimédia, kinetikus), de látható volt multimédia projekció és videomontázs is. A kiállítótér már belépéskor elkápráztatta a látogatót az installációk monumentalitásával és színvonalával. Összesen tizenkét művész munkáját láthattuk.

Antik Sándor Egy családi diszkusszió makettje (2016), vegyes technika, installáció, 300×60×175 cm

Antik Sándor három installációja formailag koherens egységet alkot, mondanivalójában viszont széleskörű problematikákra hívja fel a néző figyelmét. Az *Egy családi diszkusszió makettje* egy 2016-os, vegyes technikával készült installáció, amely bemutatja a kiállításon látható makett megszületésének a folyamatát a tárlat zárásáig. Az installáció két réteget fed le, egy fogalmi réteget, amelyhez az alkotás mindennapi feljegyzései kapcsolódnak, másrészt a feltámadás helyzetének hiposztázisában megjelenített „szereplőket”, a művész családi, intim életének fotográfiáival, ahol a szereplők a „Halottak feltámadása” / Codex

Antik Sándor Egy emlékfikció makettje (2000), részlet, vegyes technika, installáció, 100×60×60 cm, fotó, karton, fa, spárta, kő

Vyssegradensis, 11. századi ikon, a bibliai feltámadás hiposztázisában jelennek meg. Ehhez kapcsolódik az installációnak egy fogalmi rétege is, amelyet nyolc nyomtatvány jelez, és amelyhez az alkotás mindennapi feljegyzései kapcsolódnak. Az *Egy családi diskusszió makettje* duplán „work in progress” alkotás, nemcsak mert egy műalkotás létrejöttének folyamatát mutatja be, hanem egy évekkel ezelőtti művészi alkotás célzatos rekreációját is megvalósítja.

tartásainak hagyományából született, miszerint valakinek az elhalálozásakor egy áldozati lónak a bőrét kifüggesztik. Mivel a művész nem tudott lóbórt beszerezni, ezért a művészek „virtuális bőre” jelenik meg a maketten.

A *Találkozás Titóval a bitólai emlékházban* című makett (2002) két fotófigurából áll: az első a fiatal Tito partizán szobrát mutatja (a maga groteszk arányaival, úgy ahogy a nagy vezető megjelenik

Bodoni Zsolt: Pulzus, <http://pulzus.zsoltbodoni.com/>

Az *Egy emlék-fikció makettje* (2000) a Chişinău-ban és az Orheiul Vechi-en rendezett Invasia Szimpozionon és Nemzetközi Művészeti Alkotótáborban való részvétele alkalmával készült, amely a művész személyes történeteit és szubjektív világának eseményeit jeleníti meg. A makett ötlete az ázsiai lovasnépek temetési szer-

bitólai emlékháza előtt), a másik alak pedig az emlékházat meglátogató művészt ábrázolja (akinek képe a szobor arányaihoz igazodik).

Bodoni Zsolt *Pulzus* című szinesztétikus multimédia projekciója a „lockdown” gyümölcse, hiszen a bezártság ideje alatt a művész feltöltötte

Dobos Erzsébet: delete_in advance – incursiune într-o digestie imposibilă (2020) installáció, részlet, drót, papír

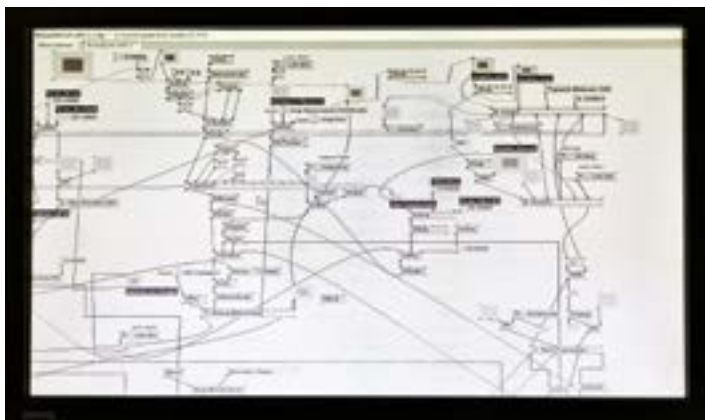
egy szerverre a be nem fejezett, félig tönkrement, kísérleti munkáinak a fotóit. Majdnem 20 év munkájának 1000 fotója került fel ide. A művész egy okos karkötővel kapcsolódott a kiállítás ideje alatt a honlaphoz, amely a pulzusát monitorizálta. A pulzus ritmusára változott a fotók ütemének a dinamizmusa aleatorikusan, de valós időben. Mivel rengeteg fotó volt és az archívum folyamatosan frissült, a projekció állandó változásban volt. A néző számára látszólag láthatóvá váltak a képek, a valóságban viszont gyors váltakozásuk miatt csak élményszerűen lehetett felfogni őket.

Buzási Enikő Andrea *Transparent* című installációjának előzménye egy 2017-es, *Transzcendens* című munka. A művész egy metamorfózisra fókuszál, arra a folyamatra, mikor az emberi test oszlásnak indul. Ennek érzékeltetésére a kenyér, mint az élet szimbóluma anyagát használja fel, rávilágítva arra, hogy a halál csak akkor lehet transzcendens, ha az élet szemszögéből szemléljük. A jelenlegi installáció ennek a folyamatnak egy momentumát ragadja meg. Ugyancsak Buzási Andrea Enikő: *Triptychon* című installációja

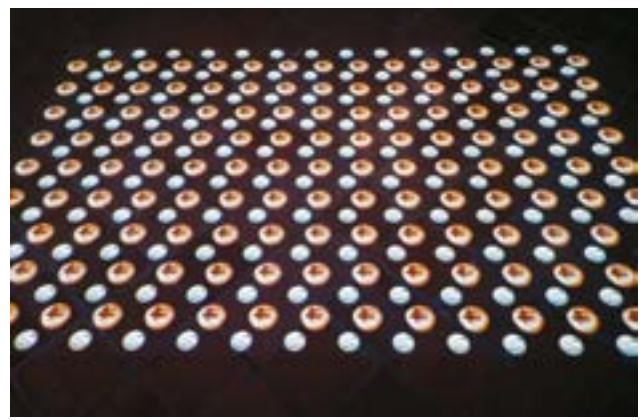
az átalakulásnak többféle síkját képezi le a néző számára. Független kompozíciójával a transzcendens-immanens-személyes horizontokat köti össze, mindezt művészettörténeti elemekkel érzékeltetve.

Dobos Erzsébet *delete_in advance* című alkotásának mélyen személyes vonatkozása az, hogy azt az énünket tárja elénk, melyet nap mint nap hajlamosak vagyunk elrejteni, elásni: a frusztrációink, boldogtalanságaink, megoldatlan konfliktusaink kavalkádját, amely a mélyből folyton csak rág, emészt és megbetegít.

Hasonlóan az eltorzult torzókhoz azt az értékrendünket veszítjük el, amely emberi létünk boldogságának alapját adja.

Fekete Tiberiu *Miracle of Miracles (Sharing Exercises)* című munkája egy interaktív multimédia installáció. Utal a bibliai kenyérszétlásra, hiszen a néző belépésekor a térbe, elindul a projekció és a rajta látható kenyér szeletekre osztódik. Viszont a néző egy profán mágiának a részese, hiszen miután eltűnik a „bűvölet”, rájön, hogy mindezt nem feltétlenül az ő személye generálta, hanem egy matematikai algoritmus. Tanúi lehe-

Fekete Tiberiu: *Miracle of Miracles (Sharing Exercises)* interaktív multimédia-installáció

tünk a misztikus és a virtuális „csoda” párhuzamba állításának.

Imre Zoltán *Stuf* című kinetikus installációja arra keresi a választ, hogyan leheljünk életet a lehetetlenbe? A munka ökológiai problémákra hívja fel a figyelmet, az installáció elemeként a műanyag madár, amely az üvegszálak között ingadozik, egy olyan hamis, látszatvalóságot képez, amely csak utánozza a természet frissességét és elevenségét. Az installáció a felgyorsult XXI. század romboló erejére hívja fel a figyelmet. Kreált világunk csak egy látszat, amely csak felszínesen

kompenzálja a tönkretett, hideg és élettelen környezetet.

Indig Rodica *Rekonstrukció* című munkája személyes és közösségi létünk fragmentumaiból építkezik, múltat rekonstruál, pontosabban a nagyváradi görögkatolikus püspöki palota leégésének tragikus esetét eleveníti fel a tűzvészből megmentett fal-, vitrálium-, téglá- és cementdarabokkal. Egy tragédia fragmentumai ezek, amelyek a múlt emlékét hordozzák, és azáltal, hogy kiállítja őket, napfényre hozza, felhívja a figyelmünket rá, hogy közös múltunk emlékeit vigyáznunk kell. Ezáltal egy harmonikus kapcsolatot teremthetünk a múlt,

jelen és jövő között, ugyanakkor az anyag és a szellem szétválaszthatatlan egységére is rámutat.

Kovacs Diana *All of the Above* installációja szembesíti a nézőt azzal a vizuális tumultussal, amellyel naponta találkozunk a város dzsungelében. Egy túlhajszolt világ hangulatát vetíti rá az installáció terébe belépőnek. Az anyagok, formák és textúrák kavalkádja nem tömörül egy fókuszpont köré, hanem helyet enged a nézőnek belépni az alkotás világába és teljesen szabadon interpretálni azt. Rávilágít arra, hogy felgyorsult világunkban bár az idő megállíthatatlan, mégis személyes

Imre Zoltán: *Stuf* (2020), kinetikus installáció, üvegszál, csipogó játékmadár

A munkák őszinteséget és autentikusságot sugároznak, beavatják a látogatót egy olyan világba, amelybe nem minden nap van lehetősége betekinteni: a teremtés világába.

választásunk és akaratunk révén lelassítható. A minket körülvevő vizuális káoszból van kiút egy tudatos lelassulás, tudatosabb életszemlélet révén. Az installáció, habár külső világunk elemeit vonultatja fel, figyelmesebb szemlélődés útján rávezet arra, hogy mégiscsak belső világunkról szól.

Márton Katalin *A rétegek meséje* című alkotása reciklált, kézműves papírrétegek és videomon-

tázs felhasználásával épül fel. Életérzések, gondolatok, szedimentáció, érzelmek, emlékek rétegei ezek. Életérzéseink tere, amely idővel folyamatosan lerakódik, és egyre inkább meghatározza mindennapjainkat, gondolatainkat. Az installációt az *Order* című videomontázs egészíti ki, amelyben mindennapjaink folyamatosan ismétlődő, rutinszerű cselekvése zajlik, ez esetben a rendrakás végetérhetetlen gesztusában. Az összefogott ruhák

Indig Rodica: Rekonstrukció. Építkezés (2020)
installáció, plexiglas, kő, üveg, fém-, faldarabok, korom

Nem a végső forma válik fontossá, hanem a keresés, a teremtés, a forma és az anyag, az alak és az idea közötti viszony, ingadozás játéka.

rétegei folyamatosan átértékelődnek és újabb értelmezési rétegeket hoznak létre. A lét rutinjában gyökerező újszerűség lehetőségét tárják elénk.

Murányi-Mátza Mihály *Kiszámított rendtelenség, 23. sz. projekt* című hat perces videómontáza az alkotás folyamatába vonja be a nézőt. A képanyag túllép azon, hogy egyszerű, vizuális módon információt közvetítsen az alkotó folya-

matról: egy életérzésbe, a művészi teremtés világába, a XXI. századi műterem alkotó csendjébe kalauzolja a nézőt.

Péli Barna *Részlet* című installációja egy nagyobb, átfogóbb munka részlete. Annak elvén haladva, hogy a rész magában hordja az egészet, akárcsak fordítva, a szociális töltetű alkotás egyfajta morális, intellektuális betekintést nyújt a

Kovacs Diana: ...All of the Above (2020), installáció, PPR-csövek, szőlővenyige, metálfólia, drót, vegetális elemek, neon

Márton Katalin: A rétegek meséje (2020), installáció, merített papír, videómontázs

művész aktuális állapotába. Jelen esetben ez az emlékezésen keresztül mutatkozik meg, hiszen az installációt alkotó „fiúk” a művész gyerekkori nagyváradi barátjainak egy csoportját jelenítik meg, így összekötő kapocsként operál a múlt és a jelen időskáláján.

Pongrácz Ludovic Zoltán *Framantari* című installációja egy '87-'88-ból maradt rajzpapír,

amely azóta is várja a találkozást a művésszel, a vonallal, a krokival vagy a színfolttal, akárcsak az agyag, amely átmenetet képez a vonaltól elvezető folyamatban a bronzing. Habár ezek az átmeneti fázisok legtöbb esetben nem láthatóak a néző számára, mégis szerves részét képezik az alkotásnak, a végső forma keresésének. A művészi alkotómunka folyamatos örlődésének, kísérletezésének hozzátartozói, amelyek épp úgy értékkel bírnak, mint a végső forma.

30

Péli Barna: Részlet, 2020, installáció, vegyes technika, polisztrén, szivacs, videó

Mint ahogyan a kurátori koncepcióban is olvashattuk: „A teremtés aktusa, a végső forma keresése, a jelen, élő művészete, a hérakleitoszi folyamatos keletkezés és elmúlás folyamának változása, átváltozása, metamorfózisa.”

A kiállítás nagyszerűsége azáltal valósul meg, hogy a munkák színvonalas kivitelezésük mellett őszinteséget és autentikusságot sugároznak, így beavatják a látogatót egy olyan világba, amelybe nem minden nap van lehetősége betekinteni: a teremtés világába.

Márton Katalin: A rétegek meséje (2020), részlet

A halál poétikája

Alexandru Mușina (1954–2013) a román irodalom ún. nyolcvanas nemzedékének kiemelkedő tagja, költő és teoretikus. Szonda Szabolcs *Macșka-e a cica?** címmel jelentette meg magyar fordításban verseit, mely fordításkötet Mușina két utolsó könyvének anyagát tartalmazza: a *Dáktör Niku & his skyzoid band* című posztumusz-kötetét, illetve az életében utolsóként megjelent *Regele diminetii* címűt. Előbbi prózaverseket, utóbbi szabadverseket tartalmaz, a fordító utószava szerint „egyedi szóalkotások, szerteágazó utalások, sajátos humorforrásként is működő szleng- és argóelemek” jellemzik Mușina stílusát, „leleményes, megkapó líraiságban is gazdag versnyelv és mikrovilág”, a témák pedig „életeseek”. Szonda Szabolcs úgy érzi, a két könyvet nemcsak az rokonítja, „hogy a gyógyíthatatlan betegség árnyékában íródtak”, hanem a manír és a világnézet is. Ugyanakkor döbbenetes átélni, hogy „a személyes

röcskéd & lapátkád elásni trendi ürüléked a homokba.” Alakját a szerző olykor szarkazmussal, máskor gúnnyal, nihilizmussal, esetleg ironiával rajzolja meg, érzékeltetve, hogy létezése a román vadkapitalista társadalom működésének sajátos megnyilvánulása: felnézünk az ügyeskedőre, a helyezkedőre, mindez nem devianciának, hanem vágyott állapotnak minősül. Ezzel szemben a konformista kisember százalmas: „...anyánk s apánk, két lúzer, akik reggelente elhúznak melóba, hogy hozzanak nekünk lóvét. Keveset, szerencsétlen fejük.”

Dáktör Niku alakja versről versre épül, gazdagodik, ő a Pókember, „minden búskomor nő álma”, transzcendens hatalommal bír „egy angyalt fogadott meg, hogy őrizze a tömbház előtti parkolót”, ő maga a mindenható: „Legütősebb projektje a világegyetem”. Egy másik inkarnációjában menő politikus, aki nacionalista mézesmadzaggal csábít: „hogy is ne szeretnénk Dáktör Nikut, hogy is ne szavaznánk rá?!”

Mușina stílusa merész, szókimondó, nonkonformista (mintha éreznék, hogy nincs veszítenivalója?). Írásaiban a romániai valóság a maga pőreségében, mélyrealista, naturalista ábrázolásban jelenik meg. Jellegzetesen nagyvárosi élethelyzetek sorjáznak: zsúfolt terek, parkolók, „mindenki rohan, s ez kúl”, koszos tömbháznegyedek, a blokki élet apró örömei, „ótvár ünnepek”, „kulturális depresszió”, melynek „egyetlen kezelési módja van, a shopping-terápia”. A *Jövő tömbházai* című írásban gumifalú lakások építéséről ír: a nagyváros hovatovább örültek háza lesz...

A kortárs román irodalom folyamatait vizsgálva úgy tűnik, a nyers, útszéli, provokatív nyelvezet használata egyféle trend, nyilván, Mușina inkább alakítója, mint pusztán követője ennek a trendnek.

Mindegyik írás egy konkrét helyzetből indul ki, egy életjelenetet villant fel, hogy abból kibontson valami általánosat, levonjon valami következtetést. A sommák olykor szállóige-szerűek, többnyire szellemesek, máskor talán közhelyesek: „A világ egy végtelen parkoló, melyben előbb-utóbb találsz szabad helyet.” Egyébként az első rész pró-

Könyv

ZSIDÓ FERENC 1976-ben született Székelyudvarhelyen. Író, kritikus, a Székelyföld folyóirat főszerkesztője. Legutóbbi kötete: *Huszonnégy. Blokregény* (2018, Gutenberg Books).

elmúlás fenyegetésére lehet reagálni jótékony (ön) ironiába oltott keserűséggel, lázadással, nosztalgikusan, testiség és elmúlás, Erósz és Thanatosz folyamatos párbeszédével...”

Az első kötet címadó darabja így vázolja fel a kulcsfigura, Dáktör Niku alakját, illetve sleppjét: „A legütősebb banda ők: akadémikus rock, ösztöndíjak, fokozatok és doktorátusok, avatók és külföldi tanulmányutak.” Dáktör Niku a 21. századi nagymenő jelképe, konjunktúralovag, kiskirály, a trendiség megtestesítője: „Trendi, ha jachtot és halastavat szerzel be, ha bermudában flangálsz a porticai elit strandon, ha van saját vöd-

* Alexandru Mușina: *Macșka-e a cica?* Ford. Szonda Szabolcs, Lector Kiadó, Marosvásárhely, 2020

zaverseiben sem beszélhetünk történetmondásról, inkább a leírás az uralkodó beszédmód. A második rész szabadversei erőteljesen lírizáltak, többnyire szekvenciális szerkesztésűek, töredezettek, végletes érzelmeket közvetítenek. A témák, a milió többnyire ugyanaz, de míg a prózaversekben kívülről láttatott világról van szó, egyes szám harmadik személyű beszédben, a szabadversek emotivitását az egyes szám első személyű, vagy többes szám első személyű megszólalás erősíti fel. (A Dáktör Nikuban a halál is csak sokkal áttételesebben van jelen, e szabadversekben viszont primer, élményszerű módon).

A sorozat első darabja, a címtelen (***) a kisemberek, a senkik apológiája, akik folyamatos csodavárás közepette úgy élik le életüket, hogy nemhogy más, ők maguk sem fognak emlékezni rá: „Mi lesz azokkal, akik/nem voltak Rionóban, Párizsban,/Nápolyban, Washingtonban, Yokohamában?//Hát azokkal, akik/álmodoztak zsíros

szemét, koszos tömházak között/és meghaltak?// Mi lesz velünk? Ki fog/emlékezni nevünkre? És a túloldalra/érve, sok millió éven át miről mesélünk?”

E szabadversek a primer valóságból kiindulva többnyire átlépnek a víziók, olykor bizarr látomások regiszterébe. A *Plutonikus délután* például egy tájélményből és egy erre ráépülő kórházi impresszióból az élettel való viaskodás szimbólumává növi ki magát: „testem puhány nedvei elpárolognak/a kíméletlen déli napsütésben”.

Gyakoriak az őszinteségükkel megdöbbentő, sorssal számvető, létösszegző versek. Az *Így telt el* címűben például a fogyasztói kultúra által meghatározott ember üres életét mutatja be. Párverse lehetne a korábban említett (***)-nek, és nem csupán abban, hogy a személytelen nyitány után átvált szenvedélyes mi-beszédre: „Ők egyre többet akartak, de már nem tudták,/mit kérjenek: bicikli-pumpát, szezámagos halvát, hidrofort,/antial-

lergén párnát, kristálycsillárt (...) Így telt el az életünk: adva-véve./Így múlt el az életünk, soha nem unatkoztunk./Így telt el.”

Az *Oké* című versben a jól hangzó, udvarias frázisokba bújtatott érzéketlenséget, a közönyt mutatja be, és itt is felbukkannak a betegségéhez, kezeléshez köthető képzetek, akárcsak a *Professzoor, Professzoor...* címűben. E gondolatkör újabb és újabb dimenziókba lép, obszesszióvá válik, magánmitológia épül fel rá, emlékeztetve, hogy nincs magányosabb és kiszolgáltatottabb, mint biztos halál tudatával élő ember. A *Csendes vers* címűben így elevenednek meg e magánmitológia különös lényei: „...az emberek már mind biliárdgolyók,/vérsűrűben pöffeszkedő baktériumok./Csupán ők, az apró istenek. Akiket túl sokáig/elhanyagoltunk. Ők,/A Hatalmasok, a Negentrópia Atyái.”

(Táj)leíró elemekkel átszőtt verset is találunk szép számmal, ezekben a szemlélődés sztoikus nyugalma átvált a titkok megsejtésének nyugtalanságába.

A kötet címadó verse, a Macska-e a cica? az örök változás misztériumát próbálja megragadni, a test romlását, a szellem kopását. A legpörebbek, amint utaltam rá, a kórházi versek, melyekben a lírai én a teljes kiszolgáltatottságában mutatkozik meg, de önsajnálattal helyett az elvonatkoztatás, lényeglátás pozíciójába emelkedik. Az *Én a második emeleten* című például az injekciós tű perspektíváját villantja fel: „A fecskendőnek mindig igaza van:/élete milyen rövid, mégis mily fensé-

ges!” A *Fénylő köd* készülődés a halálra, illetve arra, ami utána következik: „Amikor visszatérek oda, mit mondok majd?/Semmit nem értettem. De jó volt.” Érdekes módon egy szerelmi ciklust (pontosabban: szerelem utánit) is találunk a kötetben, mely buja versei arról a türelmetlen szenvedélyről árulkodnak, mellyel a lírai én a halál elől az élet testi oldalát jelentő szenzualitásba menekül: „Vöröslő hús ágyéka, a fűben./Miért van ott? S én miért ugyanott?/Mi okból tárul szét előttem, forrón?//Nincs értelme semminek. Amire vártam/bekövetkezett. Amiről álmodtam,/itt vöröslök a fűben.” A szenzualitás mögött végig ott bujkál az testiséggel, magával az élettel való leszámolás lágy melankóliája. Nincs ez másként a záróversben, a kultúrmetaforákkal operáló Ninivé címűben sem: „Nem nyomulhat be, mert távolabbi/vagy mint Ninivé s Babilon, Fucsien és Karthágó,/Tenoktitlán és Szamara, Ofír, s a végeken Thule,/messzebb, mint a levegő köröttem,/mint a halántékomon dörömbölő vér,/mint az erejét vesztett kéz, mint ölem,/amely már álmodni sem képes rólad.”

Szívszorító ez a kendőzetlen őszinteség, a költő halálának perspektívájából minden sor még megdöbbenőbb. De a legmegdöbbenőbb mégis az, ahogyan szembe tudott nézni a halállal, s ahogyan poétikává tudta emelni azt. A kötet második része mindazonáltal lehúzóbb, korlátozottabb nézőpontú, a felülemelkedést inkább a Dáktör Niku szimbolikus figurája köré építkező alkotások jelentik.

ZSIDÓ FERENC

Aprilisban van a magyar nyelv hete. Már maga a rendezvény megléte is utal arra, hogy azon a pár napon valamiért foglalkozni kell, lehet, illik a magyar nyelvvel. Vajon miért van erre szükség? Egyáltalán mivel foglalkozik a nyelvpolitika? Hogyan működnek a – magyar – nyelvi jogaink? Vajon élünk is e jogokkal? Hogyan látja ezt az anyaországi kutató, aki végigtanította, kutatta a Kárpát-medencét, és hogyan éli meg a szórványban élő nyelvész? Mostani tandemünk ilyen nehéz kérdéseket feszeget – könnyen érthető módon.

(Nádor Orsolya)

Azt hiszem, a magyar nyelvvel nem csak a neki szentelt ünnepélyes héten foglalkozunk, hanem folyamatosan. Még ha nem is mindig úgy, ahogyan azt nyelvészként kívánatosnak tartanánk. Igen, a kommentekre gondolok, amikor valaki nem a poszthoz szól hozzá, hanem a másik hozzászólását, szóhasználatát, helyesírását kritizálja, majd egy éles kanyarral eljut oda, hogy „lerománnozza”, „leszlovákozza”, „leukránnozza” a Romániában, Szlovákiában, Ukrajnában élő magyarokat. A nyelvpolitikának itt is lenne teendője, hiszen arról van szó, hogy a mélyben a kirekesztő nyelvvideológiák munkálnak, ezeknek pedig olyan a természete, hogy a beszélők, kommentelők nincsenek is tudatában, hogy ezek mentén vezetik le egyéb indulataikat.

Itt eljutunk a nyelvpolitika szükségességéhez. Két oldalról érdemes közelíteni. Az egyik az, hogy az egyes államok hogyan viszonyulnak a területükön honos nyelvekhez (és etnikumokhoz), mennyire tartják veszélyesnek vagy veszélytelennek az együttélést. Ha veszélytelennek tartják, akkor ez toleráns, pluralista alapú nyelvpolitikát eredményez, ha veszélyesnek érzik, akkor a nyilvános nyelvhasználat szabályozása lesz az első eszköz, amit alkalmazni fognak. A másik oldal pedig az, hogy hogyan csapódik ez le a hétköznapokban, milyen nyelvvideológiákat eredményez az üzletokban, a közlekedésben, vagy egy nyilvánvaló – de nem nyelvi –

konfliktushelyzetben, és hogyan formálja a kisebbségi anyanyelvi beszélők nyelv választását, már ha erre módjuk van.

A nyelv – véleményem szerint – azóta politikai kérdés, amióta az etnikai konfliktusok kulturális és vallási vetülettel is rendelkeznek. Példának említhetném a közép- és dél-amerikai népek meghódítását, ami nem egyszerűen a területük elfoglalását jelentette, hanem a nyelvük, vallásuk, kultúrájuk

kiirtását is az európai keresztény kultúra zászlaja alatt. A nyelvi sokszínűség, ami a nyelvpolitikai magatartást leginkább megosztó tényező, csak korlátozottan tud érvényesülni, ha van több mint 7000 nyelv, de ország mindössze alig több mint 200. A nyelvek többsége tehát nem lehet hivatalos

Magyar Sára rovata Nyelvpolitika, nyelvi jogok – innen és onnan

Tandem

NÁDOR ORSOLYA 1959-ben született Veszprémben. Nyelvész, a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem Magyar nyelvtudományi Tanszékének docense és a pozsonyi Comenius Egyetem vendégtanára.

nyelv, ezt nem is várja senki, de ha az észszerűséget felülírja a hatalmi bizonytalanság, akkor akár a nyelvek betiltására is sor kerülhet, amint erre itt a kelet-közép-európai régióban, a 20. század középső évtizedeiben sor is került. Talán a legtragikusabb példát a csehszlovákiai hontalanság éveit (1945–1948) jelentik, amikor a magyar és a német nyelv nyilvános használatát egy tollvonással betiltották. Nem lehetett sem tanulni, sem a vallást gyakorolni, sem temetni, sem esketni e két, kollektív bűnösnek kikiáltott kisebbségnek, valamint a beszélők fizikai jelenlétét is igyekeztek csökkenteni ki- és áttelepítésekkel – a mai napig tartó sérelmeket és bizonytalanságot okozva ezzel az ott maradottaknak. De említhetném Kárpátalja esetét is: az ott élő magyarság az önálló Ukrajna megalakulása óta egy mérleghintán ül: ha oroszbarát kormány van, engedékenyebb, toleránsabb

az állami nyelvpolitika, ha pedig elbizonytalanodik, és a politikai vezetők az ország területi integritását veszélyben érzik, erősen diszkriminatív nyelvhasználati és oktatási törvényeket hoznak, amelyeknek nem a magyarság az elsődleges céltablája, de a törvény nem tesz különbséget nyelv és nyelv között, így az egyébként is erősen fogyatkozó kárpátaljai magyarság nyelve akár a veszélyeztetett kategóriába is sodródhat.

A nyelvpolitika az államok szintjén lényegében a területén honos különböző státusú nyelvek nyilvános térben való megjelenését szabályozza, meghatározza a hivatalos, a regionálisan hivatalos, az elfogadott kisebbségi nyelveket, törvényeket hoz ezek használatáról, beleértve a többségi nyelv államnyelvként vagy hivatalos nyelvként való tanításáról is. A nyelvi kisebbségek jogegyenlőségét ugyanis az biztosítja, ha az anyanyelvükön kívül a hivatalos nyelv(ek) megtanulására is módjuk van. Tapasztalataim szerint ez utóbbi általános problémaként jelenik meg a kelet-közép-európai térségben: a (nyelv)ideológiai alapproblémát abban látom, hogy többségi nemzeteknek el kellene fogadniuk azt, hogy a területükön élők anyanyelve más, és attól, hogy

Tandem

MAGYARI SÁRA nyelvész, újságíró, a PKE docense. 1976-ban született Nagybodófalván. Rovata van a Temesvári Rádióban és a Nyugati Jelen napilapban. Kötete: *Takázás* (esszék, publicisztikák) MŰRE, 2018.

egy városban, egy faluban élnek, nem fogják a levegővel együtt magukba szívni a másik közösség nyelvét, hanem kemény munkával meg kell tanulniuk. A nyelvpolitikai és nyelvoktatás-politikai kérdés az, hogy mit tesz ennek érdekében az adott állam: biztosítja-e a korszerű, kommunikatív, a négy alapkészséget egyaránt fejlesztő idegennyelv-oktatási módszerekre épülő oktatást, az ehhez szükséges tananyagokkal, képez-e tanárokat, akik a térség kevéssé ismert nyelveit idegennyelvként képesek tanítani.

Ami az érdekérvényesítést illeti: napjainkban ellentmondásosnak látom a helyzetet, mégpedig a *de jure* és a *de facto* kettősségére utalnék. A magyar nyelvközösség olyan területeken él Európában, amelyek vagy már tagjai az Európai Uniónak, vagy szeretnének oda tartozni. Aláírták

a nyelvi jogi chartát, különböző nemzetközi kötelezettségeket vállaltak a kisebbségvédelem területén – ideértve a nyelvi sokszínűség megőrzését is. A törvények – a fentebb említett ukrán példa kivételével – viszonylag biztonságos keretet adnak

A nyelvpolitika az államok szintjén a különböző státusú nyelvek nyilvános térben való megjelenését szabályozza

ehhez addig, amíg egy kormány meg nem változtatja valamiért ezeket. A kisebbségi magyar közösségek jól szervezettek, megvannak azok az intézmények, amelyek a nyelvhasználati jogok folyamatos ellenőrzésére alkalmasak, létezik az anyanyelvű oktatási rendszer, és egyre több olyan tananyag is készül a kisebbségi nyelvhasználók műhelyeiben, amely a többségi nyelv – mint idegen nyelv – iskolai és nyelvtanfolyami tanítását szolgálja. Azonban abban a tekintetben, hogy ezekkel a lehetőségekkel az egyének hogyan élnek, már nem vagyok túl optimista, különösen, ha a 2001 és 2011 közötti népszámlálási adatokat nézem. Örülnék, ha a most aktuális népszámlálások jelentős emelkedést mutatnának a magukat magyar anyanyelvűnek vallók számában.

(Magyari Sára)

Ha egyszerűen szeretnék fogalmazni, a nyelvpolitika a nyelvet, nyelvhasználatot érintő döntéseket jelenti, amelynek módszere a nyelvi tervezés, ehhez kellene vagy kellhetnének a nyelvészek; és a tárgyat képezik a nyelvi jogok, mely inkább politikai, jogi döntéseket jelent. Ezek biztosítják az egyénnek vagy egy csoportnak az anyanyelvhasználatát, az államnyelv elsajátításának lehetőségét, de az idegen nyelvek tanulásának jogát is. Romániában nagyszerű és könnyen elérhető kiadvány a *Nyelvi jogok útmutatója*, közérthetően válaszol gyakori kérdésekre, idézi a hozzárendelt törvényrészletet románul és magyarul is. Én magam is gyakran használom, igaz, leginkább az oktatásban: hadd tudjanak róla minél többen!

Gyakran tapasztalom, rosszul állunk a jogok érvényesítésével: mintha azt várnánk, hogy a jogalkotó szaladjon utánunk és szóljon, értesítsen, gyakoroljuk már azokat a jogokat, ha megvannak! Azt is tapasztalom, siránkozunk ugyan a hiányaink miatt, de mintha nem vennénk észre, hogy csak egy kicsit kellene hozzátennünk és már

élhetnénk is a nyelvi jogainkkal. Például kevesen tudják, hogy Romániában van arra lehetőség, hogy a magyar család- és keresztneveket a magyar helyesírásnak megfelelően írják – mondjuk *Szabó Mária Tünde* – ékezetekkel, kötőjel nélkül a keresztnevek esetében. Szólni kell az anyakönyvezésnél, bár inkább azt javaslom, hogy nyomtatott betűkkel írjuk le, hogyan szeretnénk, hogy a gyermekünk neve szerepeljen, mert hallás után az lesz belőle, ami. Egyik kedvenc történetem, amikor az *Adorjányi* családnevet *Ador Jani*-nak írták –, mert ennek valószínűleg volt valami „értelme” a magyarul nem beszélő, értő, író, olvasó számára.

Azt is kevesen tudják, hogy polgári esküvőn kérhetünk magyar nyelvű szertartást. Ez egy kérvényünkbe kerül, illetve sajnos azt is tapasztalom, hogy nem tudjuk, van jogunk arra, hogy a saját cégünkben, intézményünkben bármit (reklámot, hirdetést, felhívást stb.) az anyanyelvünkön írjunk ki. Néhány éve feltérképeztük Temesvár nyelvi tájképét – ez az utca-, és intézménynevek kiírására vonatkozott, illetve a reklámok, hirdetések, felhívások nyelvi megjelenítésére. Szomorúan hallottam a magyar üzlettulajdonostól vagy a magánfoglászattól működtető orvostól, hogy „nem szabad magyarul kiírni” semmit sem. Ez nem így van, viszont a kiírások anyagi fedezetét a tulajdonosoknak kell biztosítaniuk. Számos példát hozhatnék arra, hogy van valamihez jogunk, de nem élünk vele: vagy tudatlanságból, vagy el nem tudom képzelni, miért. Egyik kedvenc kolozsvári professzorom teszi fel a kérdést egy írásában, hogy akarunk-e élni is a nyelvi jogainkkal. Valahogyan úgy tűnik, inkább csak harcolni szeretünk értük. Úgy néz ez ki, hogy életünket, vérünket a jogainkért addig, amíg azok nincsenek meg, azután pedig, mintha a kutyát sem érdekelné.

Másik oldalról igen fájdalmasan szokott minket érinteni, ha valahol nem lehet kiírni valamit magyarul vagy összefirkálják, leverik azokat a táblákat, amelyek magyar nyelvűek. Nem beszélve arról, hogy milyen indulatokat szül, ha valakire rászólnak: ne beszéljen magyarul! Van ilyen is. Sok esetben. Ugyanakkor rendezni kellene magunkban, hogy az emberi tényező – az *egy* ember viselkedése, aki éppen gyűlölködik, vagy éppen nem, az

ne legyen általánosított. Hiszen mi magunk is másként reagálunk egy-egy ilyen helyzetre: van, aki megsértődik, és úgy marad; van, aki gond nélkül továbblép.

Harmadik oldalról itt van a magyar oktatás vagy a kulturális élet helyzete. Bölcsődétől doktori fokozat megszerzéséig van itthon arra lehetőség, hogy magyarul tanuljunk. És mégis egyre

Rosszul állunk a jogok érvényesítésével: mintha azt várnánk, hogy a jogalkotó szaladjon utánunk és szóljon, gyakoroljuk már azokat a jogokat, ha megvannak!

kevesebben választják az anyanyelven való tanulást vagy az itthoni tanintézményeket. Van arra lehetőségünk, hogy magyar rádiót, televíziót nézzünk-hallgassunk, magyar sajtótermékeket vásároljunk, magyar színházba járjunk. És mégis egyre fogy az előfizetők, a színházba járók száma. És nem a népesség fogyásának megfelelő arányban. Ezek alapján úgy tűnik, valahol mi magunk sem használjuk fel azokat a lehetőségeket, amelyek adottak.

Április a magyar nyelv hetéről is szól. Az ilyen rendezvénysorozatok egyik célja a felhívó jelleg: van valami baj, valami hiány, figyelni kellene a magyar nyelvre, foglalkozni vele. Csak halkán jegyzem meg: valahogyan magyarul kellene élni, ha már van rá lehetőség, ha már adottak hozzá jogok is. Azoknak szól ez, akiknek úgy hozta a sors, hogy magyar családokba születtek, hogy magyar lett az anyanyelvük. Ez a mienk. Ez van ott mélyen bennünk és mi is benne vagyunk, akkor is, ha ezt nem érzékeljük tudatosan vagy gyakorlatiasan. Persze, meg lehet tagadni, le lehet vetkőzni. Talán ezek is opciók – bár ahogy én látom a dolgokat, az anyanyelv, a nyelvi kultúra sokkal jobban belénk ivódik, mint gondolnánk. És hat: ha akarjuk, ha nem.

Marosvásárhelyen születtem, ahol három napot tartózkodtam. A szülői ház Szászrégenben volt, ott töltöttem a gyerekkorom és ott jártam iskolába. A líceumot és az egyetemi tanulmányaimat Kolozsváron folytattam. Szászrégen városa akkoriban az Magyar Autonóm Tartomány része volt. Így hívták, és minket, gyerekeket ez egyáltalán nem érdekelt. Egy erdő szélén születtem, a város egyetlen kórháza mellett, ahol apám, mint belgyógyász dolgozott. Szászrégen multikulturális város volt. A kis utcánkban együtt játszottunk román, magyar, szász, zsidó és cigány gyerekek. Akkor még nem fedezték fel a roma kifejezést! A kerti és erdei találkozásaink és kalandjaink alkalmával az

padokat és a szemetes kukákat. Micsoda gyalázat! De visszatérek a... saját juhaimhoz. A gyerekek a kis utcából különösebb erőfeszítés nélkül tanultak

meg egyszerre több nyelven beszélni. Leglábbis úgy, ahogy. Szerettem Karinát, a vörös hajú, szeplős kis német lányt. Szerettem a zöld szemű, fekete hajú, zsidó Ilanát. Szerettem Bubát, Károly barátom dundi lánytestvérét. És sosem voltam kitészkelve ezeknek az embereknek az otthonaiból. Apám félig

olténiai volt, de megtanult magyarul. Valamennyi, Szászrégen melletti faluból érkeztek betegek a kórházba. Sokan magyarok voltak, nehezen beszélték a románt, apámnak boldogulnia kellett valahogy. Számára minden beteg egyenlő volt, bőrszíntől függetlenül. Ő csak minél több embert szeretett volna meggyógyítani. Zoli bácsi egy mindig mosolygós és kimondottan szelíd ember volt, akit mi, gyerekek, gyakran elkísértünk az utca végi kocsmá teraszára. Sosem balhézott, ha berúgott, vicceket mesélt és...

Radu Țuculescu Akár egy Marquez történetben (Ca într-o povestire de Marquez)

Dialog

RADU ȚUCULESCU író, műfordító. 1949-ben született Marosvásárhelyen, jelenleg Kolozsváron él. Legutóbbi kötete: *Femeia de marțipan* (2020).

összes nyelven egyszerre beszéltünk, akár egy Marquez történetben, amiről akkor, persze még fogalmam sem volt. Akkoriban senki sem javasolta nekünk, hogy verekednünk kellene, mert egyikünk román, másikunk magyar vagy szász, vagy... Az összetűzéseink életkorunkból fakadtak, valamelyik elszakította a parittyámat, elrontotta a bicikliláncom, túl erősen cibálta meg a húgom copfját stb. Tévénk nem volt. Nem láttam és nem hallottam az ordibáló ultranacionalista politikusok állami szónoklatait a mulandó hírnév, a szavazatok bezsebelése, az uszítás vagy a nép szétszakítása érdekében. Szélsőségesek a világon mindennütt vannak, meggyőződésem, hogy még a legeldugottabb amazóniai törzsek tagjai közt is! Veszélyessé válnak, amint elkezdik érvényesíteni az agresszivitásukat. A legtöbb esetben nevetségesek, esetlenek, szánalmasak. Mint az az ember, aki Kolozsváron a román trikolor színeire festette a

mindannyiunk döbbenetére, akár egy darab keksz, elrágcsálta az üvegpocharát.

Ötéves koromban felültem egy ekhós székre, másnap apám meg a milicisták találtak rám, a várostól pár kilométerre fekvő Petele faluban. A kisiskolát német tanyavérvű intézményben végeztem. Mindezekről a *Stalin, cu sapa-nainte!* című regényemben írtam, ami Olaszországban, Németországban és Magyarországon is megjelent, utóbbi 2019-ben Budapesten – *Sztálin, ásóval előre!* (Typotex Kiadó, fordította Szócs Imre).

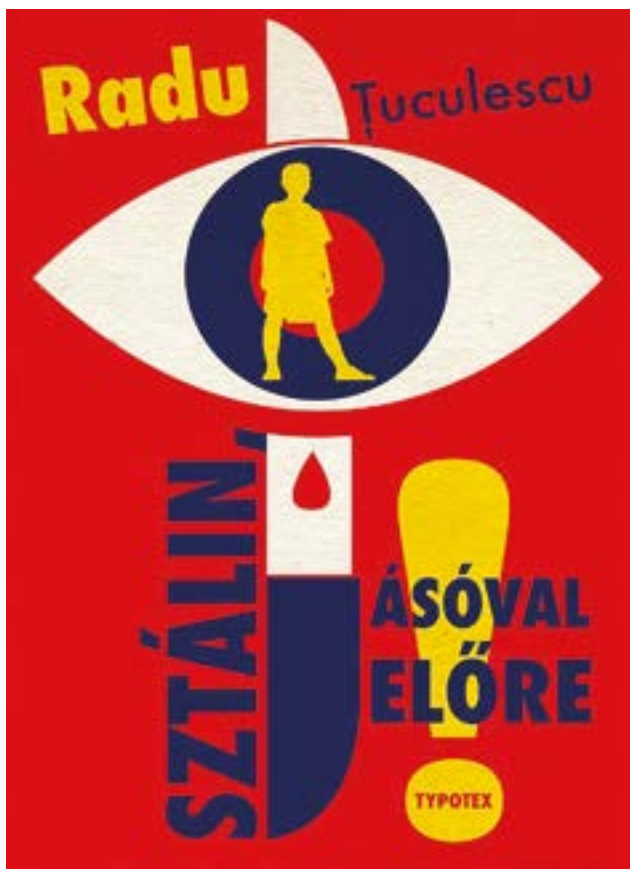
Tizenhét évesen tanultam meg hegedűn játszani! Első osztályos

koromtól tizenkettődikig, aztán öt éven át az egyetemen. Megtanultam zenekarokban játszani. Hogy együtt zenélhessek másokkal! Volt ott mindenféle

Nenea Zoli era un vecin extrem de blînd, mereu zîmbitor, pe care noi copiii îl însoteam, adesea, pînă la terasa birtului din capătul uliței. Cînd se îmbăta, nu făcea scandal, spunea glume și... își ronțăia paharul din sticlă, ca pe un biscu-ite, spre uluirea noastră.

Zoli bácsi egy mindig mosolygós és kimondottan szelíd ember volt, akit mi, gyerekek, gyakran elkísértünk az utca végi kocsmateraszára. Sosem balhézott, ha berúgott, vicceket mesélt és... mindannyiunk döbbenetére, akár egy darab keksz, elrágcsálta az üvegpocharát.

zenész... mint a gyermekkorom kis utcájában. Együtt próbáltunk, egyik koncertet a másik után adtuk, és Isten biza, nem érződött, hogy a hegedűművész román, a fagottos zenész magyar, a csellós zsidó vagy a fuvalás cigány. (Akkor még mindig nem találták fel ezt az ostoba, perverz és ármánykodó szót, a romát!) Aztán megismertem a feleségem nagymamáját és a falut, ahol egész életét töltötte. Egy magyar falucska, ahol mégis van egy kis ortodox templom is. Valahányszor felújították vagy javítottak valamit a település református templomán,

A szerző Magyarországon megjelent köteteinek borítója

Párbeszéd 39

felújították az ortodox templomot is, annak ellenére, hogy hosszú évek óta senki sem látogatta. Egy gesztus, ami sok mindent elárul. Éveken át hallgattam a nagymamát – Sinkó Erzsit –, ahogy a faluról és az ott élő emberekről mesélt, egy valódi erdélyi Seherzádé. Igaz történetek, magukkal ragadóak, forrt bennük az élet, a rejtély, a varázslat. Magyarul mesélt nekem a mama, én pedig folyamatosan jegyzeteltem (ahol nem boldogultam, kitalált dolgokkal pótoltam...), ameddig meg nem született a *Povestirile mameibătrîne* című regényem. Magyarra is lefordították (*Öregmama történetei* – Tarandus Kiadó, Győr, 2016, fordította Szócs Imre), és meglepően nagy sikernek örvendett. Azt hiszem, az első román író vagyok, aki egy erdélyi magyar faluról írt. Nem is ez a lényeges dolog. Ami igazán fontos, véleményem szerint, az az, hogy akard megismerni azokat, akikkel együtt élsz, ricsaj és harag nélkül, hogy próbáld meg hidakat építeni a másik felé, és talán még meg is szeretheted őket. A többit csak... elviszi a szél!

KEMENES HENRIETTE fordítása

Forgács Áron

#cancel

Ismerkedjünk a kitörlés kultúrájával

Az internetre felköltöző tömegnek legfőbb megnyilvánulásává vált a kommentelés. A hozzászóló jobbára azért fejt ki véleményét, mert elégedetlen azzal, amit lát, hall, olvas, vagy mert meggyőződése, hogy sokkal jobban tudja másoknál. Az interneten azonnal lehet reagálni, a vélemény pillanatok alatt eljut sokakhoz, és a kommentelő nem remélt, váratlanul az ölébe pottyant hatalom birtokában azonnali eredményre vágyik. Nem elégszik meg azzal, hogy a világ tudomására hozza véleményét, hanem saját álláspontjának a lehető leghamarabb és a legradikálisabb módon érvényt akar szerezni: *kitörli* azt, aki nem pendül vele egy húron. A kitörlés kultúrájának az áldozatai (egyelőre) híres emberek, akik ellen bojkottra szólít fel az internet népe ezekkel a csatakiáltásokkal: „Ne hallgassátok a zenéjét!” „Ne nézzétek a filmjeit!” „Ne vegyétek a termékeit!” „Ne kövessétek a tweetjeit!”

40 Társadalom

FORGÁCS ÁRON kultúrantropológus, szerkesztő, fényképész, Pécsen született 1989-ben.

Állítólag a kitörlés kultúrája is, mint annyi minden más, jó dolognak indult, mert lehetőséget nyújtott az elnyomottaknak arra, hogy ellenőrizték és büntessék a kiváltságosokat azokért a vállalhatatlan megnyilvánulásaikért, amelyek az internet-korszak előtt semmilyen következménnyel nem jártak rájuk nézve. Vagyis a hírességek, a hatalmasságok ma már nem engedhetnek meg maguknak bármit, mert az Isten adta nép figyelt és töröl, ha pedig töröl, az presztízs-, pénz- vagy akár munkahelyvesztéssel jár, mint történt az Gina Caranoval, egy közkedvelt amerikai filmsorozat sztárjával, akit kirúgtak, mert nem adekvát módon fejezte ki rosszallását az interneten amiatt, hogy szerinte Amerikában üldözik a republikánus szavazókat. De JK Rowling is pórul járt, amiért megerte jegyezni azt, hogy csak a nőknek lehet menstruációjuk: azonnal beindult ellene az internetes kitörlési kampány. Ez csak két példa volt a nagyon sokból.

A kitörlés kultúrájának deklarált célja, hogy megakadályozzák a provokatív, nem elfogadható vélemények terjedését és térhódítását a nyilvánosságban, főként az interneten. De ki dönti el azt, hogy mi elfogadható, és mi nem? A kitörlés kultúrájának működtetője a virtuális térben összeállt *tömeg* – ez esetben írhatnék csöcseléket is –, amelyik nem mérlegel, nem gondol át, nem érvel, hanem rögtön ítél. Ez annál is veszélyesebb, avagy hatékonyabb, ki hogy veszi, mert a facebook kommentszekciója, a twitter csipogók, a tiktokozók kezdenek véleménybefolyásoló világerővé válni – hányszor történt már meg veletek is, hogy el sem olvastátok a cikket, hanem rögtön a hozzászólásokhoz görgettetek?

Aki eltörölni akar, saját arroganciáját *morális* ítéletként fogja fel, erkölcsi piedesztálra helyezi magát, ahonnan megkérdőjelezhetetlenül kérdőjelezi meg a másik ember tettét, véleményét, álláspontját. Es másokat is állásfoglalásra kényszerít: követeli, hogy mindenki valljon színt a vitatott ügyben, és ebből alakul ki aztán az a gyűlöletspirál, ami életre hívja a végül már komoly nyomásgyakorlásra alkalmas kritikus tömeget. Látszólag demokratikus ez a folyamat, de csak látszólag, mert a politika felismerte és meg is lovagolja az ebben a jelenségben rejlő lehetőségeket, többek között ezért is válhatott „kultúrává” ez az internetes megnyilvánulási forma.

Paradoxon, hogy a kitörlés kultúrája a szólás szabadságának legszélsőségesebb – a bárki bármihez bármit hozzászólhat – állapotából született meg, és végül átcsapott önnön ellentétébe, mert beszűkíti a kifejezési lehetőségeket, sőt már a gondolkodás útját-módját is meg akarja határozni, nem hagyva helyet az ellentétes vélemények miatt egyébként szükséges, érveken alapuló vitáknak. A tavaly a *Harper's Magazine*-ban megjelentetett nyílt levélben mintegy százötven, zömmel angolszász értelmiségi, köztük Martin Amis, Margaret Atwood, Noam Chomsky, JK Rowling, Salman Rushdie, Francis Fukuyama, Garri Kaszparov és Wynton Marsalis arra hívták fel a figyelmet, hogy ma már ott tartunk, hogy írók, művészek, újságírók kell aggódjanak a megélhetésükért, ha eltérnek a konszenzustól, vagy

ha nem eléggé buzgó módon fejezik ki egyetértésüket az elfogadottnak tartott nézetekkel. Pedig a szólás és a gondolkodás szabadságának a viszszaeszközítése csorbítja a demokratikus részvétel lehetőségeit, írják.

Amerika messze van tőlünk, legyen ez az ő bajuk! De ne legyintsetek ilyen könnyedén, mert ez már hozzánk is eljutott. Hogy csak a legutóbbi példát említsem, itt van szegény Tóth Krisztina. Kortárs költészetünk kiemelkedő alkotója kifejtette rosszalló véleményét két irodalmi műről, történetesen irodalmunk két nagyságának, Jókai Mórnak és Szabó Magdának egy-egy alkotásáról. Ez az interjú, ha jól tudom, hetekig ült békésen egy irodalmi honlapon, észre sem vette senki – ez az irodalom sorsa általában –, mígnem egy nagy publicitással bíró portál szemlészte az interjút, ezzel ráirányította a netpiranhák figyelmét, akik azonnal rá is rohantak, és valósággal szétcincálták az írónt. És amikor a politika is belekapaszkodott az ügybe, akkor eljött az Armageddon: lett tiltakozás, fenyegetés, szidalmazás, bojkottra, kiközösítésre való felszólítás, munkásságot lesajnálás. Megdöbbenő volt megtapasztalni ezt a pillanatok alatt végigsöpört gyűlöletvihart, amit egy vitatható, a konszenzustól markánsan eltérő vélemény keltett.

A kitörlés kultúrájának legnagyobb csapdája a fentebb említett morális máz. Mivel morálisnak gondolja magát, a kitörlő nem ad időt arra, hogy a megdorgált személy esetleg meggondolja magát, felismerje hibáját, ha egyáltalán hibáról van szó,

A saját véleménybuborékukba begubózó emberek képtelenek kilépni a maguk köré fújt lufiból.

vagy hogy bővebben kifejtse azt, amit gondol. A kitörlés kultúrája valójában csak a virtuális térbe átköltöztetett ellenségeskedés és ellenségképzés. A saját véleménybuborékukba begubózó emberek képtelenek kilépni a maguk köré fújt lufiból, ezért nincs is kapcsolódási pontjuk a sajátjuktól eltérő gondolatvilághoz, és ez kizárja a párbeszédnek még lehetőségét is. Pedig valódi morális alapot a párbeszéd biztosít bármely konfliktusos helyzetben: amíg beszél valakivel, addig szelídíted őt is, magadat is.

A dialógus csiszol emberré minket, nem a radír és nem a dörzspapír.

47

Támogató leszek, mert

ujvarad@d.ro

- fontos számomra a független kultúra,
- szeretnék online-hozzáférést a teljes lapszám-archívumhoz,
- szeretnék exkluzív tartalmakat olvasni.

Csomagok:

Alfa (1 év) – 50 lej / ~ 3700 HUF

Béta (6 hó) – 25 lej / ~ 1850 HUF

Gamma (3 hó) – 15 lej / ~ 1100 HUF

www.ujvarad.ro/register

Múzeumi séták Nagyváradon: a Darvas–La Roche-ház

Az utóbbi évek legambiciózusabb nagyváradai örökségvédelmi és kulturális projektje a múzeumi infrastruktúrához köthető. Többmillió eurós restaurálási munkálatok után végre birtokba vehette új székhelyét és megnyithatta állandó kiállításait a Körösvidéki Múzeum. Ezzel párhuzamosan, a városi önkormányzat saját múzeumi hálózatot hozott létre, olyan reprezentatív épületek felújításával, mint a Nagyvárad Vár, a Darvas–La Roche-ház, a László király páholy páholyháza, illetve az Aachvas Rein zsinagóga. Sorozatunkban a nagyváradai múzeumi hálózat intézményeibe látogatunk el.

Art Nouveau Múzeum

Múzeumi sétáink első állomása a Darvas–La Roche-ház. A polgári ház lakóinak történetéről előbb értesültem, mint ahogy az épület művészet-történeti jelentőségét megértettem volna. Simon

42 Múzeum

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE drámaíró, Nagyváradon született 1993-ban. A BBTE-n diplomázott, jelenleg a Szigligeti Színház kommunikációs felelőse. Kötete: *Első felvonás (drámák)*, Várad folyóirat, 2020.

Judit a szerkesztőség tagja, az épület egykori tulajdonosa vezetett először körbe az akkor még felújításra váró szobákon – érthető tehát, hogy a szakmai-intellektuális érdeklődés mellett, érzelmi szempontból sem hagy hidegen az ország első szecessziós múzeumának sorsa.

A nagyváradai önkormányzat 2016-ban vásárolta meg a patinás belvárosi épületet azzal a céllal, hogy a Nagyvárad Városi Múzeum kötelékiben létrehozzon egy, a szecesszióknak – mint a város arculatát meghatározó stílusnak – szentelt kiállítási teret. A felújítás előtti állapotokról Keszeg Annával közösen a *Múzeum Café* folyóirat 63-64-es számában írtunk. 2018-as látogatásunk fontos következtetése volt, hogy a szecesszió nagyváradai városfejlesztési koncepcióban és a város turisztikai újrapozicionálásában betöltött

kiemelt szerepe az irányzat iránti nemzetközi érdeklődéssel magyarázható. Komoly hiányosságokat mutatott akkor a kiállítás: érezhető volt a kurátori szem hiánya, a kiállításszervezés és a tárgyak elhelyezésének esetlegessége, a gyűjteményről tájékoztatók hiánya. A *ME.dok* folyóirat 2019/2. számában megjelent tanulmányban, elsősorban a zsidóságtörténeti fiókintézmény példáján keresztül, a múzeum gyűjteményi és történetmesélési stratégiáját vizsgáltam, és a múzeum városmárkázásnak alárendelt szerepét tematizáltam.

A korábban megfogalmazott kérdések részben ugyanazok maradtak: mi egy hasonló múzeumi struktúra szerepe egy város közösségi életében és emlékezetében? Hogyan épülnek fel az egyes fiókintézmények kiállításai, melyek a gyűjteménygyarapítás irányelvei, hogyan viszonyulnak a város történelmi emlékezetéhez ezek a kiállítások? A hitelesség kérdéseire nem adnak megnyugtató választ az utóbbi hónapok történései sem: a Nagyvárad Városi Múzeum alkalmazottai a szakmaiság hiányával vádolják az intézmény kinevezett vezetőjét, indokaik pedig arra engednek következtetni, hogy a hatalom rátelepedik a kultúrpolitikára, kisajátítva a város emlékezhelyeit.

A földszint

Az Art Nouveau Múzeum a Nagyvárad Városi Múzeum kitüntetett figyelemnek örvendő fiókintézménye – ez abból is látszik, hogy az intézménynek különálló arculatot terveztek, amely már a bejáratnál elhelyezett zászlókról is visszaköszön.

A földszinti vörös szalon a népi szecessziót idéző falfestménnyel

A példásan felújított előtérből modern közönségforgalmi térbe jutunk. A semleges kialakítású, viszonylag tágas térben kapott helyet a jegypénztár, a múzeumshop, illetve a múzeumi kávéház (a pandémia miatt jelenleg nem üzemel). A fogadóteremben kapott helyet egy interaktív tábla, amelynek különböző részeit tenyerünkkel érintve a szecesszió kora polgári életének különböző dimenziói – közlekedés-, zene- és játékkultúra – elevenednek meg hanghatások formájában. Kérdéses, miért fogalmaznak általánosságban a tábla koncepciójának összeállítói, és miért éppen omnibuszt, kártyajátékot, jazz-zenét jelenítenek meg, a városhoz kötődő kulturális referenciák helyett.

A földszint kiállítóterei – kettő kivételével – nem kapcsolódnak az alapkiállításához. Az egyik

teremben Iulia Gorneanu gyűjtő, író divatipari magángyűjteményének darabjait láthatjuk időszaki kiállítás formájában. Sajnos, a tárlókban kiállított tárgyak származási helyéről, valamint a korszak divatipari sajátosságairól nem kapunk részletes képet, mert egy, a tulajdonos által írt, néhány soros köszöntőn kívül egyéb információs panelek nem segítik a befogadást.

Hasonló a helyzet a „Parfüm múzeumában” is, amely egy bukaresti magánvállalkozás ideiglenes kiállítása, közel 20.000 parfümös üvegcsével. Bár itt többnyelvű tájékoztatók mutatják be az illatszerek vázlatos történetét, az egyes tárgyak származási helye, jelentősége rejtve marad a közönség előtt.

A földszint folyosóin háromnyelvű – román, magyar és angol – tájékoztatókon olvashatunk a Darvas- és a La Roche-családok történetéről, valamint a ház motívumrendszerének egyes részleteiről. A tájékoztatókat Ramona Novicov művészettörténész jegyzi, a korszak ismerője. A Darvas–La Roche-házhoz kapcsolódóan két további kiállítóter található a földszinten. Az egyikben az épület homlokzatának eredeti díszítőelemei – Zsolnaykerámiák – kaptak helyet a tárlókban. Rendkívül fontosnak tartom ezt a kiállítóteret, mert a ház történetiségére utal vissza. Az összes szoba közül itt találkozom egyedül azzal a kurátori önreflexivitással, amely a városi emlékezetéről és örökségvédelemről szóló hiteles diskurzust alapozhatta volna meg. Hiszen adott a kérdés: miért éppen a Darvas–La Roche-ház lett a város szecessziós

43

A hálószoba az eredeti, restaurált bútorokkal

A ház emeleti enteriőrje, a háttérben a Zsolnay-kúttal

A szerző felvételei

múzeuma? Miért nem egy másik, a Fő utca exponáltabb terében található bérpalotában kapott helyet a kiállítás? Ez a kiállítótér megkísérel választ adni erre a kérdésre, hiszen magában hordozza a ház történetének tragikus epizódjait is: azt, hogy az államosítás milyen (korábban visszafordíthatatlannak tűnő) károkat okozott az épület külső és belső építészetében. Ha csak építészet- és művészettörténeti szempontból vizsgáljuk az épületet, ez a kiállítótér, amely az enyészetben is kiemelkedő értékű házdíszeket teszi közzemlére, egyfajta mementója is lehet annak, hogy különböző hatalmi és ideológiai rendszerek hogyan mennek szembe előző korok örökségével.

Ennek a kiállítási logikának azonban nyoma sincs a továbbiakban. A földszint utolsó látogatható tere a vörös szoba, az egykori ügyvédi lak fogadószobája, váróterme, amely a szabadidős tevékenységek és testedzés allegorikus jeleneteit ábrázoló ólomüveg-ablakokkal, illetve a népi szecessziót idéző falfestményével nyugtázza le a látogatót. A szoba nevét adó vörös szín a falak színét jelzi. Kérdéses, miért nem állították vissza a vörös színű selyemtapétát, ám törekedtek arra, hogy a tapéta még fellelhető elemei alapján fessék fel annak díszítő motívumait.

A látogatáshoz tartozó útmutatót tablet formájában kapjuk kézhez. Ez mintegy kiválthatná a teremben elhelyezhető fizikai tájékoztatókat, azonban a szobák funkciójára vonatkozó felszínes

leírásokon kívül, számottevő információt nem közölnek. Nem tudjuk, hogy a vagyonos Darvas-család idejében milyen célt szolgált a vörös szalon, ahogy azt sem tudjuk meg, hogy a különböző korszakokban milyen funkcióváltáson ment keresztül ez a tér.

Az emelet

Az emeleten tíz szoba hivatott megeleveníteni a századelős polgári élet hétköznapjait. A ház legfontosabb díszítőelemeit, a Zsolnay-kutat, a rézből készült fűtőtesteket példásan felújították, a télikert ólomüveg-ablakait a megmaradt tervek és eredeti darabok alapján újraöntötték.

A házhoz tartozó eredeti tárgyak és vásárolt gyűjtemény keveredése itt a legzavarbaejtőbb, és az útmutató sem segít feloldani ezt a feszültséget. Az urak szobája, a hölgyek szobája, az étkező és a szolgálólány szobájában javarészt vásárolt tárgyak találhatók – anélkül, hogy készítési évüket, származásukat, és a gyűjteményben elfoglalt helyüket jeleznék bármilyen módon. Frazon Zsófia múzeumparadigmái alapján, az Art Nouveau Múzeum a kulissza tipológiájába írható, hiszen a századelős polgári élettér dramaturgiáját kívánja feleleveníteni és alkalmazni fő kiállítás-szervező elvként. Ez azonban csak keret marad, hiszen a tárgyak társadalmi kontextusuktól megfosztva léteznek a térben. Nincs egy „cselekmény-

szál”, amely történeté fűzné össze a különböző tereket; ezek jobbra egymástól elszigetelve, önnön szépségüket hirdetik. Holott, a Simon család története, és ezen keresztül a város modern arculatát megteremtő zsidó polgárság története olyan drámai potenciállal rendelkezik, amely részint kiemelné a gyűjteményt az esztétizálásból, részint pedig hiteles kerettörténetbe helyezné a családi ház tereit.

Annál is fontosabb volna ezt a történetet megjeleníteni, hogy a gyűjtemény gerincét a Simon család által megőrzött és a múzeumnak átadott berendezési tárgyak adják. Köztük annak a hálósobának a neobarokk belsője, amely egyidős a házzal, s mint ilyen, a vizsgált korszak (1910-es évek) tárgykultuszát és az élettéről mint státusz-szimbólumról való gondolkodását tükrözik.

Sajnálatos módon, a gyűjtemény rendszerezési kérdései mellett, a szakmai szempontok hátterbe szorulását jelzi, hogy a giccskultúrát idéző, anakronisztikus, de egyértelműen turista-attrakciónak szánt háromdimenziós vetítéssel elevenítik fel a gyerekszoba-belsőket. A rossz ízlésű animáció, illetve zenei aláfestés teljes mértékben érvényteleníti azt az autenticitást, amelyet a hálósoba, a konyha, illetve a télikert konzervált terei jelentenek.

Kérdésemre, hogy miért éppen a Darvas-ház lett a nagyváradi szecesszió múzeuma, a kiállításból nem kapok választ. Érdeklődésemre, hogy

létezik-e a múzeumnak katalógusa, vagy készül-e ilyen összefoglalója a gyűjteménynek, nemleges választ kapok az alkalmazottaktól. Később, az interneten látom, hogy friss kiadásban megjelent a házról szóló monográfia – talán az elmélyítheti a múzeumi élményt.

A múzeumlátogatás során alapvető kérdés, hogy mire irányítja a kurátor a látogató figyelmét, ilyen módon az is beszédes, hogy mi marad háttérben, feltáratlanul. Nem mehetünk el a tény mellett, hogy a bejáratnál található emléktáblára egyáltalán nem irányult kurátori figyelem. Csak a figyelmes szem szűrhatja ki azt a magyar nyelvű plakettet, amely a 40-es évek végén került fel a ház előcsarnokának falára, és amely a ház egykori tulajdonosainak – mint Holokauszt-áldozatok – állít emléket. Ezzel a gesztussal mintegy kitörlődik a ház történetének több évtizede, és megmaradunk a Belle Epoque reflektálatlan bemutatásánál.

Jelen formájában a Nagyváradi Városi Múzeum Art Nouveau Múzeum fiókintézménye csupán kísérlet marad a szecesszió nagyváradi megjelenésének értelmezésére. A gyűjtemény megmarad az általános megállapításoknál, és sem a Vágó-testvérek munkássága ezen részének európai léptékű értékelhetőségére, sem arra az emberi történetre nem reflektál, amely a város emblematisztikus épületévé avatta a Darvas–La Roche-házat.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

49

AZ ÉPÜLET LEÍRÁSA

A Darvas-ház a Iosif Vulcan utca (egykori Rimanóczy) 11. szám alatt áll és méltán tekinthető a legeredetibb szecessziós stílusú váradi magánháznak, egy európai színvonalú századfordulós épületnek.

A második villa, amelyet a Vágó-testvérpár Váradon tervezett és egyik utolsó közös alkotásuk is egyben. Stilisztikai szempontból a terv a testvérpár második alkotói periódusához sorolható, melyre jelentős mértékben hatott a bécsi szecesszió geometrikus vonulata s amelyben véglegesen kialakult a Vágó testvérek sajátos stílusa. Az épület annak a stilisztikailag egységnek mondható csoportnak része, melyhez a Moskovits-palota, az Árkád Bazár vagy a mára elpusztult budapesti Feld színház (vagy Városligeti Színház) tartoznak és szorosan rokonítha-

tó a budapesti Schiffer-villával, melyet mintegy előrevetít. A ház a totális művészet jegyében fogant, mely egy sajátos és egységes környezet megteremtését tűzte ki célul. A Vágó testvéreknek saját egységes filozófiájuk volt a műalkotásról, az építészeti alkotásról, nem vettek át vagy alkalmaztak már meglévő formanyelvet, rendszereket.

A Darvas-ház a legelegánsabb és legkorszerűbb váradi rezidenciák egyike volt. Egységes stílusa a századforduló művészeinek ideálját testesíti meg, a szecesszióra jellemző totális műalkotás és rafinált életvitel művészetének egyik legszínvonalasabb példája.

(Péter I. Zoltán: *Nagyváradi 900 éves múltja és épített öröksége*. Budapest, 2005)

A kamasz a legdrámaibb karakter

Beszélgetés Pass Andrea drámaíró-rendezővel

Egy kedves barátnőm, amikor az első lockdown után újra színpadra állt, kírta a Facebookra, hogy hány nap után játszott ismét közönség előtt. Te számolod, hány nap telt el azóta, amióta ismét bezártak a színházak?

Most, hogy kimondtad ezt, összeugrott a gyomrom. Nem számolom. Azt tudom, hogy a Családi tűzfészket közvetlenül az első lezárás előtt mutattuk be, és vagy nyolc hónap telt el, mire újra közönség előtt játszhattuk, egy alkalommal, októberben. Ez rettenetes. Hasonlóan jár majd A Jelentéktelen című előadásom is, tehát az is pihenni fog legalább ennyit, ha nem többet. Az előadásoknak van egy életciklusa, ez egy fejlődési folyamat, és fontos, hogy bekerüljenek a köztudatba is, ahhoz viszont játszani kell. A pandémia előtt és közben bemutatott előadások esetében ez a folyamat megszakadt, és félok, hogy az újraindítás után

kap az ötlet, tehát sokkal hosszabb időt töltök az írással, mint a rendezéssel. Persze, ha valaki „csak” rendez, azt is megelőzi a koncepció megtalálásának, kidolgozásának az időszaka, rendkívül intenzíven éltem meg a felkészülési folyamatot a Családi tűzfészkekre is, ahol ugye az írott anyag adott volt.

Utánköveted az előadásokat, megtörténik, hogy egy előadáson a próbafolyamat után is változtatsz?

A bemutatott előadásokba radikálisan beleszólni egyszerűen nincs lehetőségünk, mert nem tudunk hosszú etapokat kiragadni a színészek életéből. Természetesen, minden előadáson ott vagyok, mindegyik előtt próbálunk, vagy legalább összemondjuk a szöveget, „karbantartjuk” az előadást.

Drámáidban gyakran megjelennek a kamaszok. Miért?

A kamasz a legdrámaibb karakter. Alakulóban van a személyisége, tehát a drámai karakterfejlődés életkori sajátossága a tizenévesnek. Borzasztóan lehet őket féltetni, törekenyek, könnyen sodródhatnak veszélybe, ugyanakkor tisztábban vagy kritikusan látják az őket körülvevő világot. Én inkább azt nem értem, hogy más drámák miért nélkülözik ennyire a kamasz szerepeket.

A kamaszokról és kamaszoknak szóló előadásaidon, az osztálytermi produkciókon is jelen vagy. Milyen szembesülni az ő véleményükkel?

A színész számára brutális ez az élmény, mert egy méterre vannak tőle a diákok, és látja, érzékeli, hogy szeretik-e, utálják-e a karakterét, unják-e vagy élvezik az előadást. A darabot követő feldolgozó drámafoglalkozáson a diákok meg is fogalmazzák észrevételeiket, ez nekem is izzasztó,

40 Kultúra

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE drámaíró, Nagyváradon született 1993-ban. A BBTE-n diplomázott, jelenleg a Szigligeti Színház kommunikációs felelőse. Kötete: Első felvonás (drámák) Várad folyóirat, 2020.

várható bemutató-áradat – hiszen mindenki próbált, aki csak tudott – kiszorítja majd a korábbi produkciókat a repertoárból. Én ebbe belehalnék. Nagyon remélem, lesznek ötletek arra, hogyan teremtünk időt a felújítópróbákra, és lehetőséget a promócióra.

A te színházfelfogásodnak sajátossága, hogy magad írod és rendezed az előadásaidat. Azt gondolom, hogy ez a szerzői színház azt is jelenti, hogy még szorosabban kötődsz az alkotásaidhoz, mintha „csak” rendező vagy „csak” drámaíró volnál.

Lehet, van benne valami. Hiszen kétszer annyit foglalkozol vele, sőt. Van, hogy egy évig érlelek magamban egy anyagot, a Napraforgó és az Eltűnő ingerek esetében ez még tovább tartott, ehhez hozzáadódik egy fél év, amíg drámai formát

Olyan áron ne hozzunk létre előadást, hogy az alkotói autonómia csorbuljon.

mert, ha nem is direkt módon, de az én munkámról is véleményt formálnak, nemcsak a rendezésről, hanem arról is, amiről a darab szól, a problémafelvetés módjáról, a karakterekről. A színészképzés során ezt a műfajt tanítani kéne, mert itt kegyetlenül őszinték a visszajelzések, amikből sokat tanulhat egy színész, akár egy rendező hallgató is.

Színháztörténet szakra jártál, rendezőnek soha nem tanultál. A színházcsinálás egyfajta sűrű zónájából érkezel, ráadásul nőként kell helytállnod egy még mindig férfiak által dominált szakmában. Nem okozott számodra feszültséget ez a helyzet?

A legtöbb kőszínházi igazgató a saját iskolájából hívja be a rendezőket. Azért is volt a színházművészeti egyetem, hogy olyan színészeket, rendezőket, dramaturgokat „neveljenek fel”, akiknek később munkát tudnak adni a tanáraik. Ebben semmi ördögtől való nincs, teljesen értelemszerű. Ebből kifolyólag, aki a perifériáról érkezik, annak nehezebb a helyzete, ez ezzel jár. Érdekes, hogy az első kőszínházi munkámat, női rendezőként,

Ahová engem hívnak, ott nincs hátrányos megkülönböztetés női és férfi alkotó között.

éppen egy nőtől kaptam, Eszenyi Enikőtől. Ahová engem hívnak, ott nincs hátrányos megkülönböztetés női és férfi alkotó között. Az elmúlt években ráadásul rengeteg női rendező kezdett el dolgozni a szakmában, Székely Krisztától, Gáspár Ildikón át Szenteczki Zitáig. Én nem a szakmában érzem ezt a megkülönböztetést, hanem a civil életben.

Amikor második alkalommal is elnyerted a független színházi alkotóknak kiírt Staféta pályázatot, a szervezőknek adott interjúdban azt nyilatkoztad, hogy a következő nyerteseknek azt tanácsolod, éljenek a szabadságukkal és ne kössenek kompromisszumokat. Mit jelent számodra a szabadság?

Az első kőszínházi rendezésem alkalmával féltem attól, hogy majd felügyelni fogják a munkámat, ehhez képest teljes volt a bizalom, mindent úgy csináltam, ahogy szerettem volna. Ez jelenti számomra a szabadságot. A kompromisszumra vonatkozóan, inkább úgy fogalmaznék,

Pass Andrea drámaíró, rendező

Fotó: Nagy Gergő

jobb az elején felmérni, hogy mik a lehetőségek, és e szerint dolgozni. Elsősorban az anyagi keretekre gondolok, a függetleneknél sokszor szinte semmiből kell létrehozni egy-egy előadást, tehát érdemes már az elején ennek alapján gondolkodni, és ebből a szorult helyzetből erényt, kreativitást kovácsolni. A lényeg, hogy olyan áron ne hozzunk létre előadást, hogy az alkotói autonómia csorbuljon.

BIRÓ ÁRPÁD LEVENTE

PASS ANDREA 2004-ben végzett a Veszprémi Egyetem színháztörténeti szakán. 2007-2010 között a Pintér Béla Társulatban rendezőasszisztens. 2007-2008 között részt vett a CEU forgatókönyvíró képzésén. Dolgozott a Szputnyik Hajózási Társaság színházi alkotócsapatában. Elsősorban független színházi területen hoz létre előadásokat (pl. Trafó, Jurányi Ház), meghívottként a Vígszínházban, a Szabadkai Népszínházban és a Csokonai Színházban is. Háromszor nyerte el a Staféta elnevezésű, független színházi alkotóknak kiírt alkotói pályázatot, illetve az Örkény István drámaíró ösztöndíjat is. Önálló drámakötete 2021-ben jelent meg.

Csel nélküli diadal

Scott Frank: Vezércsel

Csak egy játék? Véletlen találkozásból örök szerelem

40 Film

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA újságíró, szerkesztő (Nagyvárad, 1983). A PKE angol nyelv és irodalom szakán diplomázott. 2016 óta a nagyváradai Szigligeti Színház irodalmi titkára.

Egyszerre megmagyarázhatatlan és teljesen érthető, miért és hogyan kerülhetett a *Vezércsel* (*The Queen's Gambit*) a Netflix őszi nézettségi listájának élére. A hétrészes minisorozatba fogalmazott sportfilm-könyvadaptáció a maga egyszerűségével és viszonylagos kiszámíthatóságával együtt ellenállhatatlanul beszippant, miközben elkápráztat és messzire repít. Ja, és a sakk szabályait sem kell ismerni hozzá.

Beth Harmon (Anya Taylor-Joy) anyja tragikus halála után gyerekként kerül egy lepukkant árvaházba, ahol megismerkedik a sakkal – és a drogokkal. Mindkettő a menekülést jelenti számára, de míg a nyugtató tablettáktól inkább függ, a sakkjátékot teljes mértékben képes uralni. Előbb iskolai versenyeken, majd nemzetközi megméretéseken bizonyítja páratlan tehetségét, miközben örökbe fogadják, és bár karrierje töretlenül

ível felfelé, időről időre drog- és alkoholfüggőségbe menekül, közben szép csendben felnő. A szinte mindvégig lineárisan elmesélt, bildungsroman-szerű cselekmény első hallásra sem izgalmasnak, sem különlegesnek nem hangzik, mégis az utóbbi évek egyik legkerekebb és leguniverzálisabb tévéfilmjének gerincét adja, erőteljes alakításokkal és szemgyönyörködtető, a legnagyobb filmdrámákhoz méltó díszletekkel-jelmezekkel megtámogatva. A *Vezércsel* lelkét elsősorban főszereplője adja, akinek a megfeythetetlen, némiképp emberfölötti Bethet szerethető figuraként sikerült megfognia, aki minden idegensége és titokzatosága mellett tökéletes és esendő.

Bár a sakk nem kifejezetten látványsport, a sorozat másik erőssége, némiképp meglepő módon, éppen a sakkjelenetekben rejlik. A feszes, pergő vágásnak és a színészi arcjátéknak köszönhetően a nézőnek semmilyen előzetes ismeretre nincs szüksége ahhoz, hogy a játék drámai pillanatait megélje, hogy lélegzet-visszafojtva várja, mi lesz az ellenfél következő lépése, és Beth Harmonnal együtt élje meg a diadalt és a csalódást. A *Vezércsel* ezért, a látszat, vagyis a túlesztétizálnak is joggal bélyegezhető külsőségek ellenére, elsősorban sportfilm, egy bajnok „felemelkedése és felemelkedése”, és ez az, ami a leginkább

működteti. A cselekmény motorja Beth mániákus vonzalma a sakkhoz: álmában is játszik, képzeletben futtatja le a következő meccsek minden lehetséges kimenetelét, agyban folyamatosan a világot jelentő 64 kockát osztja-szorozza. Az egyébként is erőteljes vizualitású film egyik alapeleme ennek a képi megjelenítése: amikor a gyermek Beth az árvaház sokágyas hálószobájának plafonján mozgatja a nyugtatók előidézte, fejjel lefelé lógó képzeletbeli bábukat, vagy később, amikor felnőttként játsza le előre fejben a fontosabb mérkőzéseket, mi is úgy érezzük, értjük, még ha nem is a játék belső mechanizmusait, de azt, hogy az ő kezében a sakk olyan fegyver, amellyel senki nem céloz nála pontosabban.

A sakkvilág a férfiak világa, legalábbis a film idején, a 60-as, 70-es években az volt, de a *Vezércsel* nem poros, leereszkedő girl power-történet, amelyben a nőjogi harcos kikéri magának az elnyomást, és bebizonyítja, hogy lehet ő is „olyan jó, mint egy férfi”. A film elegáns és érett feminizmusa épp abban rejlik, hogy a dickenszi mese központi alakjának nőisége természetes, organikus, erőfitogtatásra nincs szüksége, hiszen tényleg mindenkinél jobb, és nem kér bocsánatot sem azért, mert rendet vág a sportág kisebb-nagyobb sztárjai között, sem azért, mert mindezt faarccal, tökéletes frizurával és elképesztő ruhatárral teszi. Úgy lesz ő a világverő legkisebb királyfi, hogy közben egy pillanatig sem magyarázkodik amiatt, hogy ő valójában királylány.

Bár a meghökkentő fordulatok javarészt elmaradnak, a precíz rendezésnek és a fényűző

operatőri munkának, díszleteknek és jelmezeknek, illetve a főszereplőn kívül itt fel nem sorolt mellékszereplők hibátlan alakításainak, a *Vezércsel* összesen csaknem hét órára képes a székhez (kanapéhoz) szegezni a nézőt. Sterilsége ellenére a szív sem hiányzik belőle, hiszen Beth, bár bizo-

A film elegáns és érett feminizmusa abban rejlik, hogy a dickenszi mese központi alakjának nőisége természetes, organikus, erőfitogtatásra nincs szüksége.

nyos értelemben jégkirálynő, nem zárja ki életéből a többi embert. Leginkább azokkal képes megtalálni a közös hangot, akik hasonlóan éreznek a sakk iránt, mint ő: a gyermekkori árvaház pincéjében lakó gondnok bácsival (nem) ápolt kapcsolata, aki először ismertette meg őt a játékkal, amely később az életét fogja jelenteni, az utolsó epizódra a film legmeghatóbb pillanatává épül fel.

Összességében a trükkök és cselek nélküli, üdítően lineáris, klasszikus dramaturgiára épülő, akció-, szuperhős- és CGI-mentes, kifogástalanul megkomponált *Vezércsel* nemcsak a Netflix-felhozatal, hanem az utóbbi évek egyik legkellemebb televíziós meglepetése.

49

BOZSÓDI-NAGY ORSOLYA

Van helye a férfiak között

**VEZÉRCSEL
(THE QUEEN'S
GAMBIT)**
USA, 2020 (Netflix)

Walter Tevis azonos című regénye alapján

a forgatókönyvet írta és a filmet rendezte: Scott Frank

FÉNYKÉPEZTE: Steven Meizler

SZEREPLŐK: Anya Taylor-Joy, Bill Camp, Moses Ingram, Isla Johnston, Christiane Seidel, Rebecca Root

2020 árnyékában: színek, formák, textúrák

A Barabás Miklós Céh éves tárlata Kolozsvárt

Február második felében lehetett megtekinteni a romániai magyar hivatásos képzőművészeket tömörítő Barabás Miklós Céh (BMC) kolozsvári csoportjának éves kiállítását a kolozsvári Bánffy Palotában, a Művészeti Múzeum földszinti kiállítótermeiben.

A kiállítás kurátorai – Kolozsi Tibor szobrászművész és Bordás Beáta művészettörténész – olyan alkotásokra fókuszáltak, amelyek a 2020-as évben születtek, illetve visszaadják azt a hangulatot, azt az életérzést, amelyet a világvárvány árnyékkolt be. A többnyire kolozsvári festők, szobrászok, grafikusok, keramikusok, üveg-, textil- és fotóművészek alkotásai két teremben kaptak időszakos otthont a patinás műemléképületben. Látogatásunkkor ragyogó napsütéssel kiegészített megvilágításba kerültek az alkotások, ezért, kép-

50 Kiállítás

HEGYI RÉKA színikritikus (Brassó 1976). A BBTE-n diplomázott dramaturgia, illetve marketing szakon. Alapítója volt a Hamlet.ro oldalnak. Marketing-asszisztensként dolgozik. Kolozsváron él.

letesen szólva, a nyomasztó, sötét gondolatok árnyékba szorultak, a vidám, erőt és reményt sugárzó élénk színek pedig a retinánkra égtek.

Színek

A harsány óriásplakátok, szikrázó videók és villogó számítógépes grafikák korában talán természetes, hogy újraértelmeztük a színekhez való viszonyunkat. Ami visszafogott árnyalatokban, pasztellszínekben, horribile dictu fehér-feketében szeretne nem csak szép, de figyelemfelkeltő is lenni, az hamar kiesik a játékból. A BMC idei kolozsvári tárlatán is a szokatlanul színes, festményeken talán kevésbé megszokott, vibráló foltok vonták magukra a figyelmet. Számomra a legmeg-

Tudoran Klára: A tökéletes polgár

hökkentőbb a Deleanu Márta *Kék lagúna* című akvarelljén uralkodó pink horizont, de nem áll messze tőle Kuti Dénes cím nélküli alkotása a szinte világító zöld fűvel, vagy közvetlenül mellette Sipos László sárgás színárnyalatokban megfestett *Tükörképe*. Sokat időztem Szentés Zágon két alkotása előtt is: a 2020-as járványra már címében is utaló *Pandemaci* festmény előtt, amely a világűrben

Szentes Zágón: Pandemaci

bolyongó, toldott-foldott játékmackót ábrázol erős, lilás-vöröses színekben; továbbá az okkersárga háttérre festett, sokszemű *Látnok* előtt. Miró forma- és színvilága előtt tiszteleg Orbán István *Fejek* című festménye, és mintha Györkös Mányi Albert vörös napja ragyogná be Miklóssy Mária fáit... A piros meghökkentő háttére Takács Gábor *Magányának*, fontos kontrasztot teremt Ovidiu Petca *Első nézet-Balcanica* című alkotásával.

A sárgák-zöldek-vörösek-ciklámenek nyomdokain haladva ajánlanám Sárosi Csaba *Invictus* című monotípiáját és Balázs László maszkos *Nefertitijét (A királyné járvány idején)*, mert viccesek, továbbá M. Lovász Noémi egymásra vetülő, színes tornyait és Koncz-Münich Judith *Lépésről lépésre* című alkotását, mert nagyon tetszik a lángoló színekben megfestett, a kép felét uraló lemenő napja...

A festményeknek szánt körképből nem szeretném kihagyni Kuti Botond kisméretű, többszörös keretével magába szippantó térhatást keltő *Contiját* és Kádár F. Tibor *Születés* című festményét, amely kinyitható (?), kétrészes keretre feszített vásznon készült el.

Formák

Klasszicizáló bronz aktok (Bálint Károly: *Fürdőzés*, Bocskay Vince: *Magdolna*), sima felületű, patinás fejek (Kocsis Rudolf: *Kezdet*, Kolozsi Tibor), népművészeti vagy kultikus tárgyakra utaló alkotások (Miholcsa József: *Vének tanácsa*, Nagy Attila: *Obelisz*, Éltes Barna: *Gyermek 2020*), izgalmas kerámia-alkotások (Koncz-Münich András) és absztrakt szobrocskák alkották a kis-

plasztika-gyűjteményt. Ezek között Nagy Anna Mária *Indulás* és *Metamorfózis* üvegművei nyugöztek le áttetszőségükkel és törekenységükkel. Makkai István hullámlemezének átalakulása „bogaras” függönyé (*Karantén*), Veress Gábor Hunor túlméretezett *Esc* billentyűje és Gyarmati János *Időteher (Mánus)* című alkotása gazdag jelentéstartalommal jeleníti meg a vészterhes, történelmi időket és benne az embert...

Textúrák

Míg a festmények és a kisplasztikák többnyire szétszórtan kaptak helyet, a textilmunkák külön sarokban csoportosítva tárultak a látogatók elé. A színek és textúrák gazdagságát itt is tetten érhetük: Péter Eszter törtfehér, cím nélküli alkotásától Tudorán Klára színpompás foltokból összeállított *Vázájáig* a megtekinthető néhány alkotás gazdag változatosságot mutat. Kiemelném a szabályos formáktól és a síkba komponált textíliák hagyományától eltérő, a kisplasztikákhoz közelebb álló – és miért ne: vicces – fonott gyékénytányéron „felszolgált” homárt, *Egy Küklöpsz reggelijét* – ahogy Hunyadi Mária elképzelte. Abszolút kedvencem ebből a textiles kollekciónak Sajgó Ilona fekete-fehér-drapp és két folt erejéig sárga, sötét háttérre varrott, csipkékből összeállított *Jégfüggönye*.

Más műfaj, mégis a printek textúrája miatt vált a tárlat egyik legmarkánsabb pontjává a fotós sarok két Tordai Ede-képe, a nagyméretű, fekete-fehér *Gyimesi tél* és a *Tél a tanyán* című nagyítás.

A hagyományos értékek éltetői

Egy ekkora léptékű, ennyire sok műfajban és az alkotók korát, tapasztalatát is ennyire széles spektrumban felmutató tárlatot a teljesség igényével bemutatni, ráadásul úgy, hogy a recenzens „csak” élvezője, fogyasztója, személyes ízlése szerint elfogult értékelője az alkotásoknak, pimaszság lenne. Mégis, nem zárható le ez a szubjektív tárlatvezetés anélkül, hogy megemlítenénk azokat az alkotókat, akik élő klasszikusai az erdélyi művészetnek, hiszen nagyon örültem, hogy a kiállított művek között Vetró András, Soó Zöld Margit, Forró Ágnes, Starmüller Géza, Nagy Endre vagy Székely Géza alkotásai is helyet kaptak.

HEGYI RÉKA

A tárlat alkotásai megtekinthetők a céh honlapján: http://www.bmceh.ro/expo-BMC-2020_1163.html

Nézd csak, mi lehet ebből!

Harmonikus rendezői vonalvezetésű marosvásárhelyi előadást láthattam online minap, s bár igaz, hogy a Tompa Miklós Társulat négy évvel korábbi bemutatójáról szólok emitt, nyugtáznom kell: bizonyára enélkül a színházi élmény nélkül maradtam volna, ha nem üt be a világjárvány, hiszen lakhelyemtől több mint száz kilométerre lévő művészeti intézmény produkciója a Theodor-Cristian Popescu által rendezett *Nézd, ki van itt!* című szatíra, és nem nézhetem meg lakásom kényelméből, egy laptop képernyőjén, laza házi cucuban és papucsban ízlelgetve a live streaminget. Hadd tegyem hozzá gyorsan, hogy a Marosvásárhelyi Nemzeti Színháznak ez a „járványügyi” előadasközvetítős megoldása a lehető legközelebbi alternatívát nyújtja a szélesebb körű teátrumfogyasztásnak, a befogadói „hic et nunc”-nak egyfajta szükséges hangulatát és feltételeit nyújtva a virtuális térben is. Bár, nyilván, ezzel a

végigkövethetem arcának rándulásait, rezdüléseit, és azokat a hangzásbeli finomságokat, amelyeket a technológia legjava sem képes úgy visszaadni, hogy az eredeti, színpadi hatás ne sérüljön. Teljesen egyértelmű ilyen tekintetben, hogy az online előadás nézője számára ez a „hendikep” teljesen áthelyezi a rendezés hangsúlyait: az ízlésesen minimalista, többnyire fények gazdagította díszlet virtuális látványként az eleve adott hatását kelti, amit igazából nem is kell felfedezni, a germán világot szépen megformázó, megidéző, lényegre csupaszított színészi játék a kelleténél visszafogottabbnak hat, meg aztán – nem utolsósorban – a szöveg gondolati tartalmai és az ezek kifejtette hatás jobbára eluralkodik az összhatáson.

Azért is bocsátottam mindezt előre, ne legyen fura az, hogy egy színházi előadásról szóló gondolatsorban olyan sokat bíbelődöm a szöveggel, amikor egyértelmű, hogy a többi alkotóelemmel együtt hozza létre a színházi hatást. Innen nézvést azonban őszintétlen lenne nem oda helyeznem a hangsúlyt, ahová az került a befogadás során (íme, még egy érv arra, hogy a teátrum vágyja a nézőközelséget, enélkül elszabadul, némiképp egysíkú lesz a fogyasztás).

Azzal indítottam tehát, hogy a produkció harmonikus rendezői vonalvezetésű, és ez valóban átsejlik a közvetettség esetében is, ahogy nem kevés élményt nyújt a szerepek megformálásának letisztultsága, kimagaslóan Adolf Hitler megformálója, Bíró József kifinomult alakítása.

A drámai alaphelyzet – miszerint 57 évesen a Führer a 21. századi Németországra ébred, ahol semmi nem ismerős már számára és próbálja megtalálni magát ebben, a „történeleme utáni” idegen-ségben – érdekes és csiklandozza kíváncsiságunk ízlélobimbóit. Lélegzetünket visszafogva követjük végig, ahogy a jelenkor különböző helyzetein – nemzetek keveredése, technológiai kihívások, liberalizált közízlés, szenzációcentrikusság – áthaladva mindenikről megalkotja a saját értelmezését, mintha a 20. század közepe nézne rá a 21. század közel első negyedére. És Timur Vermesnek igaza van – mint ahogy a történetét kiválasztó Theodor-Cristian Popescunak is –, hogy ez a szü-

Színház

BARTHA RÉKA (Brassó, 1978), kulturális újságíró, kritikus. A BBTE teatrológus szakán diplomázott. Kötete: *Graiuri, emoții, valori: identități în dialog* (román nyelvű interjúk a hazai kisebbségi nyelvekről). Az Etnikumok Közötti Kapcsolatok Hivatala kommunikációs tanácsadója. Brassóban él.

megállapítással sokan vitatkoznának azok közül, akik szerint színpad és nézőtér közelségélményét semmivel sem lehet pótolni...

És akkor ezzel meg is érkeztem a kortárs német szerző, Timur Vermes által – 2011-ben – eredetileg regény formában megírt sikerkönyvéből színpadi szöveggé gyúrt marosvásárhelyi alkotás egyik objektív mínuszához, ami ebből, az egyébként nagyon szépen tálalt közvetettségéből adódik. Magyarul: nagyon szerettem volna inkább a nézőtérben ülni, hiszen online változatában a Bíró József által letisztult visszafogottsággal alakított főszereplő, Adolf Hitler története némiképp halványodott a laptopom képernyőjén. Ott szerettem volna ülni egy marosvásárhelyi széken, ahol közvetlenül

Hitler szerepében Bíró József, a Tompa Miklós Társulat előadásában

zsé nagyszerű történelmi, társadalmi (ön)reflexióra ad lehetőséget, rengeteg olyan ideológiai vadhajításra és időzített bombaként ketyegő emberi fonákságra világít rá, amely közel nyolc évtized távlatában sem teszi veszélytelen helyé az, ahol mi most élünk. Ez a görbe tükör kell is, szükséges is ahhoz, hogy az „ugyanazokat a hibákat ne kövessük el” ne egy közhelyes rigmus legyen, hanem empirikus vizsgálat kísérette folyamatos ébrenlét vezényszava. Nos, itt volt az a pillanat, amikor szinte belém fagyott a szufla, aminek apropóját igyekszem úgy megfogalmazni, hogy körültekintően átfogó legyen. Ebben az alaphelyzetben és ezáltal az előadásban is ott van a késélen táncolás képzete: Adolf Hitler itt nem egy túlrajzolt rajzfilmfigura, nem egy zárt osztályról érkezett elmebeteg, hanem – ebben az értelmezésben – egy ember, aki magával hozza azt a tapasztalat- és ideológiatömkeleget, amit felgyűjtött genocídiumszervezői és kivitelezői „karrierje” alatt. Az a gond csupán, hogy mi itt a szolgálatos főideológussal találkozunk, a maga póré és határozott világlátásába öltözöttel. Vele szemben áll egy kvázi felhígult, kvázi fogódzók nélküli, kvázi összevissza (de persze: mindenféle szabadságjokon alapuló) világrend. És akkor kénytelen vagyok e kettő egymásmellettiségétől hirtelen megszédülni, mert amit Timur Vermes mond itt, az nem más, mint az, hogy a diktatúrában, az emberfelszámoló szélsőségekben mindig több lesz a tetszetős fogódzó és megnyerő alaposság, amibe bele

lehet kapaszkodni, mint az elemeire széthullottnak mutatkozó, alapértelmezés szerint kitarulkozó és mindenképp az egészséggel társítható liberalizmusban (most leírtam egy „szitokszót”), amely meggyőződésből teret ad a szélsőségeknek. És már látom is, amint a nézőtérben bólogatnak erre az enyhén nyilas, kicsit Árpád-sávosebb nézeteket valló nézők, akik nem bólogatás-szinten szoktak adózni ezeknek az elveknek a közösségi háló kommentszektorában.

Éppen az imént felvázoltak miatt nem tudom megállapítani pontosan, hogy a szatíra itt megmutatózó műfaji sajátosságai eléggé markánsan kirajzolják-e, megmutatják-e, hogy társadalmilag melyik a járható út. Kicsit bizalmatlan vagyok ezt illetően, azt hiszem. Mindenesetre nagyon ihlettnek tartom annak az gondolatnak a beemelését az előadásba, miszerint a hitleri nézeteknek a hatmillió ember halálába torkolásához egy egész világ beleegyezésére és hozzájárulására volt szükség, és ugyanígy oszlik meg a felelősség is. Bízom abban, hogy ezt a nézőtérben mindenki (meg)értette, kivétel nélkül. Mert a Tompa Miklós Társulat művészei, Theodor-Cristian Popescu rendező – a színpadi adaptációt készítő Mihai Ignat, és a fordító Demény Péter nélkülözhetetlen hozzájárulásával – viszont tisztességgel elvégezték a rájuk eső alkotói feladatokat.

BARTHA RÉKA

Ketten egy páston címmel indít kéthavonta jelentkező rovatot **Boka László** egyetemi docens, az MTA BTK Irodalomtudományi intézet tudományos főmunkatársa. Irodalmi évfordulók, díjak, kortárs művészeti események kapcsán egyazon tematikáról két (azonos vagy eltérő) véleményt olvashatnak. Idén a felkért társ gondolkodó, „társ-

vívó” **Demény Péter** Déry Tibor-díjas író, a *Látó* szerkesztője. A rovat célja, hogy az irodalom- és kultúrtörténeti tudnivalókon túl rálátást biztosítson az egyes irodalmi életutak mögötti izgalmas történetekre és összefüggésekre, vagy figyelmeztessen elfeledett, háttérbe szorult aspektusokra.

Boka László

Charles Baudelaire kétszáz évéről

„Le rire énorme de la mer” – nyelvi bűvölet, formakultusz és közvetítés

Egyedülálló és tudatos költő, aki úgy volt polgárpukkasztó és lázadó, hogy közben zseniálisan szigorú formaművész is, egyszerre pedáns dandy s a kárhozat züllött dalolója, sikeres önkanonizátor, egyúttal az első dekadens. Magányos óriás, akit kora és környezete nem, majd csak követői

Ketten egy páston

BOKA LÁSZLÓ (Nagyvárad, 1974) József Attila-díjas irodalomtörténész, kritikus, egyetemi docens, az [MTA] Irodalomtudományi Intézet tudományos főmunkatársa.

értékelnek s tekintenek mesterüknek, de akinek alighanem a 19. század legfontosabb verseskötetét köszönhetjük: egy 1857-ben kiadott könyvet, mely az anekdotizmus, a didaxis, a felszíni lírizálás és a gyakori moralizálás korszakai után valami egészen mást akart, mást hirdetett. A *Les Fleurs du Mal* (a Romlás, a Rossz vagy egyenesen a Gonosz virágai) látszólag már címében is a bűnös szenvedélyek dicséretét ígérte, de ennél jóval többet adott. „Csodálatosan gazdag, szép és igaz könyv, bátor, eredeti, pontos, izzóan értelmi és érzéki, idealisztikus és öncélú” – írta róla egyik kései fordítója, Szabó Lőrinc, hozzátéve, hogy szerzője fellépése a francia lírát egy Baudelaire előtti és egy Baudelaire utáni költészetre osztotta. Talán nem csak a franciát, tegyük hozzá, a világirodalmat is, hiszen a teljes európai költészetre tett felszabadító hatása óriási volt, de a 20. századi fordítónemze-

dékek s az irodalomelméleti interpretációs iskolák sem kerülhették ki művészetét. Versei mondanivalója, nyelve zeneisége és kéjes szenvedélye az utókor fülében visszhangoztak, búgtak tovább igazi borzongással, sajátos atmoszférával, megváltoztatva végképp mindazt, amit Európában századokon át költészeti ideálnak vagy idillnek neveztek. *Úgy ráadásul, hogy Baudelaire* a klasszikusan tökéletes formai kereteket nem robbantotta szét. Hatása „korszakos”, mondhatnánk, ha nem csépelelték volna már el oly bántóan e szót. Baudelaire lépett túl ugyanis elsőként a reális józanság szűk korlátain, szakítva saját kora konvencióival s a költészeti korízlással. Nem egyszerűen másként írt, másként látott, mint elődei és kortársai, hanem teljességgel mást is hirdetett – s ami fontosabb, másként is élt.

Kisgyermekként maradt félárva, édesanyja újra férjhez ment, amit ő nem tudott megbocsájtani, nevelőapjával pedig mindvégig rossz maradt a viszonya. Nagykorúságát elérve bő két év alatt javarészt elköltötte a vagyont, amit *örökölt*. Igazi nagypolgárként *lépett színre*, aki korán megcsömörlött unalmasnak ítélt társadalma konvencióitól, álszent és szemellenzős környezetétől. Erőteljes pesszimizmusa viszont már nem a romantika valamiféle kirakatba állított világfájdalma volt, hanem egy mélyen gyökerező, a lét legmélyebb titkait keresni hivatott egyén belső keserűségéből fakadt. Célja kezdetben csak a polgári lét langymelegéből való elmozdulás volt, mely később egy mindent átható életérzés, a teljesség átélhetőségének, akár mesterséges szerekekkel, szexualitással vagy egyéb módon történő megtapasztalásának a vágyával egészült ki, de ennél is fontosabb,

hogy Baudelaire tisztában volt vele, hogy ez az út, a Léthé átlépése egyirányú utca, ahonnan nincs visszafordulás. A költészeti cél ettől kezdve pedig a sajátjához hasonlóan elhibázottnak mondott életek természetességének a felmagasztalása, maga a művészi öncélúság lesz. A fiatal férfit, életvitele miatt 23 esztendősen gondnokság alá helyezték, későbbi élete javarészt hitelezői elleni harcokkal, anyagi gondokkal küzdve telt. Ezek a gondok viszont „nem a nyomorgó bohém, hanem az elkényeztetett, a tékozló fiú gondjai” voltak, írta róla találóan Szerb Antal. Csakhogy a tékozló fiú esetével ellentétben Baudelaire-nél nincs megbánás, sem jóra törekvő fogadalom. Büntudat persze van, minden formában és mennyiségben, de hiányzik maga a valós megjavulás szándéka. A büntudat ott parázslék legbelül, energiái óhatatlanul ki-kitörnek, s termékenyítő erővel bírnak. Ugyanígy válik ihlető tényezővé a belső vívódás és az esetek többségében az önsors-rontást felülíró kuriozitás, a megtapasztalás elemi vágya. Akárcsak később vérbaja s a fájdalmak enyhítésére is szedett hasis és ópium, a „Mesterséges Paradicsomok” fokozatosan a természetessel szemben egy másfajta, egy modern, magasabbren-

dűnek hitt életet vagy legalább annak foszlányait ígérik. De itt mégsem csak a vállalt „züllés” kvintesszenciájáról van szó, hanem nagyon is az emberi létezés minden (így negatív) oldalainak ihlető kipróbálásáról, felfedezéséről, a lét misztikus szegmenseinek a megszállottságig terjedő megélelésvágyáról. Művészetében így saját kora erkölcsisége és konvenciói, művészeteszménye, s katolicizmusa is önmaga ellen fordul. Baudelaire életérzése antirealisztikus és még inkább antiromantikus, irodalomeszménye eredetien új, individuális és önmagába forduló, erkölcsisége negatív. És mégis, ez a negatív erkölcsiség még mindig erkölcsiség – hiszen Baudelaire dacol vele, s míg ezt teszi, valahol még hisz benne, viszonyítási pontnak tartja, csak saját magát érzi kevésnek, gyöngének más utakhoz. Fokozatosan mond le a szakralitásról, de odáig nem jut el, hogy mindent relatívnak tartson. Az értékválságot, saját, egyéni válságait éneklő elsődlegesen. A szerelemben szakít a biedermeier erkölcsösséggel, de a mából tekintve még mindig erősebben kötődik tárgyához, mint majd a rákövetkező évszázadok erkölcsi közönye. Lázadása ezért mondható átmenetnek, amit Szerb is, Babits is finoman kiemelt, hangsúlyozva, hogy ő az első dekadens, aki az érzékek, a szagok, a romlás költészeti tartalmait is megvilágítja: az idilli helyett a csúf felfedezője, aki vállaltan megváltoztatja a szerelemtant, de nem törli el azt, nem relativizálja, ha bomló testek ölekezéseiként is tekint csupán rá. Mindez, akárcsak a víziókban, az álomszerű, eksztázisban vagy éppen gyötrelmekben megtapasztalt létpillanatok a korban radikális újdonságnak, megbotránkoztatónak hatottak. Olyan ítéletekben öltve testet, mely minden

Az a poétikai nyelvteremtés, amit Baudelaire elért, alighanem a legtöbb, amit egy új korszakot előkészítő költő valaha is remélhetett.

szentség ellen démonikus zendülést látott, s nem látta az önmagával és a polgári társadalommal meghasonlott ember vergődését. Miközben a *Fleurs du Mal* szerzője – ahogyan ő maga írja – „Csak egyet akart: föltárni, mi lehet / a bús titok, amely úgy gyötéri szívemet.”

Az 1857-es kötet amolyan első s utolsó is egyben. Az ikonikus, 100 verset tartalmazó válogatást Baudelaire később kiegészíti, az két

újabb, bővített kiadást ér meg, de hasonló jelentőségű verseskötete nincs. Egyes verseit erkölcsi anarchizmusa miatt betiltják, akár csak a vele egyidős Flaubert *Bovarynéj*át. A két, most 200 éve született szerzőt egy évben fogják perbe. Meglehet e nonkonform szerep által is Baudelaire a fiatal költők és irodalmárok művészi példaadója lesz már az 1860-as évektől, versei atmoszférája, tökéletes ritmikája és formaművészete okán pedig halálát követően világhírű. Iskolát teremt, akaratlanul is. Verlaine, Rimbaud és Mallarmé szemében már életvitele miatt is igazi *monstre sacré*. Ráadásul a nála 12 évvel idősebb Poe-t is Baudelaire tolmácsolta a franciáknak, akit művészi rokonának, sőt, saját gondolatai ismeretlen megfogalmazójának mondott. De míg Poe-t a misztikum és a tudattalan sötét rétegei egyszerre mind meg is rémítették, Baudelaire kéjjel merült el a vágyaknak és az emberi természetnek a magával rántó birodalmában. Mindezt erős egotizmussal és egyfajta kirekesztettség erőteljes szereptudatával. Baudelaire ugyanis személyiségét is megstilizálta, éppúgy, mint minuciózus precizitással megformált szonettjeit. Szerb írja, hogy „egy költő alkotása nemcsak verseiből áll, hanem személyiségéből is”. E kulcsmondat igazi modernségét, nagyfokú tudatosságát is megvilágítja. Karakterét nem kevesebb gonddal dolgozta ki ugyanis, mint verseit. Petőfi, aki a magyar líra felől valójában kortársa lenne, fényévekre van irodalomesheményétől, világképétől, ideáitól. Igazából rokona, híve, követője Ady és a nyugatosok lesznek. Csakhogy addig fél évszázad telik el. Petőfivel egyvalamiben mégis közösek. A költő-szerep megalkotottságának fontosságát, az önimázs-építést mindketten elengedhetetlennek ítélték. A Petőfiért szintén rajongó Ady ezt is felismeri benne. Meg azt, hogy Baudelaire az első, aki tudatos kötetkompozíciót alkalmazott. A tematikus ciklusokba rendezett, előhanggal ellátott versek narratív többletjelentésének ő a felismerője, ősforrása. A hazai modernnek ezt is tőle lesik majd el. Ady nem véletlenül az első közt fordítja, 1906-os Új versek című kötete végén pár Baudelaire-fordítást közölt, igaz, évekkal később beismerte, micsoda nehéz feladatot vállalt, hisz egyetlen „fölségesen merész költői képét” három napba tellett, „mire magyarul visszaadtam valahogyan”. Baudelaire nehezen és keveset írt, de a tökéletességre törekedett. Ihlető – a századelőn itthon még mindig merésznek, bizarrnak, megbotránkoztatónak tűnő – témáin túl formai perfekcionizmusa viszont már csak keveseknek lett követendő, talán tökéletességük okán követhető példa. A „gall” individualizmusa, eredetisége vonzó, „forma-nyúge” (ez is Ady remek szójátéka)

viszont egyenesen teher. Megbirkózni *A Romlás virágai* teljes fordításával talán ezért is egy triász fog: Babits, Tóth Árpád és Szabó Lőrinc csak 1923-ban adja közre a teljes magyarítást.

1917-ben, meglehetősen nehéz, háborús időkben a *Les Fleurs du Mal* első megjelenésének kerek évfordulóján, szerzőjük halálának félévszázadán György Oszkár adott e versekből ízelítőt. Kosztolányi ekkor írta le híres sorait: „Fordítani nem lehet, csak átültetni, újraköltetni”. Ady ugyanekkor nagy elődjét fizikumra, váteszi alkata szerint is megidézte a rá jellemző módon: „feje talán olyan, mintha egy előkelő múmia, a Szép Ernő, csekélységem és a Somlay Artúr fejeiből volna összetákolva”. Ennél fontosabb, hogy az egyszerre elátkozott, züllött költő szerepén, maszkjain és a lírai én hipertrófiáján túl Ady önmagára vetítve, a megélni kívánt extázisok híveként is tudta, hogy az eredetiségnek, az ihletnek mindig komoly ára van. Még első párizsi útja után, 1905 nyarán tanácsként írta a fiatal Juhász Gyulának: „Ott fent a nagy intellektus bérceén vágja magát a földre bátran. Ne rösteljen csecsemő lenni. Rugjon, ordítson, reszkessen, kísérteteket lásson, gügyögjön, bocsássá, ejtse vissza magát a mi gyermekkorunkba, mely olyan

ideges, beteg volt, mint a felnőttégünk, [...] Ebből lesz aztán a vers. Óh, nekem is ritkán sikerül. [...] Pedig vívódó, nagy intellektussal porban fetregő gyermek-lélekállapotba hulló talentum: ez az igazi lírikus.” – ezt a porban fetregő lélekállapotot látta meg Ady Baudelaire-ben.

Ha korábban a Léthét s a visszafordulás lehetetlenségét említettem, akkor Baudelaire rövid alkotói pályáján még valamit ki kell emelnünk. Baudelaire negyvenes éveinek derekán távozott a földi létből. Utolsó, önsorsrontó évtizedében leginkább közvetítőnek mondható két világ között, akár csak kiismerhetetlen macskái, melyeket a *Les Chats* fantasztikus soraiban

örökített meg. A „forró szerelmesek és zordon tudósok” kedvelt lényei önmaga kivetítései, jellemzése is: szép, gögös, kényes, lusta, öntörvényű és excentrikus, aki az élet élvezeteit és a vad, túlvilági vágyakat egyszerre testesíti meg, aki a megfogalmazhatatlannak vagy a kimondani nem mertnek sajátos szavakat talál. Érzéki varázssága, kifejezőkészsége, „a szó alkímiája” miatt sokan úgy is gondolták, nem szabadna csak eredetiben, franciául olvasni. Meglehet. Hogy »a tenger roppant nevetését« mindenki önmagának fordítsa le. Az a poétikai nyelvteremtés mindenestre, amit Baudelaire elért, alighanem a legtöbb, amit egy új korszakot előkészítő költő valaha is remélhetett.

Demény Péter Vajon min forgolódunk?

„Ő az a költő, akiben megerjedt és csípős szeszé vált a polgári lét biedermeieres édessége” – írja Szerb Antal. De még inkább az a költő, aki a tökéletesség áhítatában írta le a tökéletlenséget. Versei mindig a végletekig csiszoltak – gondolom, a korban annál nagyobb erővel ütöttek. „Társaságban, nyilvános helyen, ismeretlen emberek közt váratlanul és udvarias, dandys faarccal olyan kijelentéseket tett, hogy minden polgár hajszála az égnek állt, azután elégedetten távozott.” Ezt is Szerb írja.

Apját korán elveszítette, gyámját gyűlölte. Mindig nehéz annak, aki úgy érzi, a szülei nem szeretik. Ennek egyetlen oka lehet: hogy őt nem is érdemes szeretni. Így olyan életet alakít ki magának, hogy nehogy valamiképpen szeretni lehessen. Dorbézol, költekezik, könnyű nőkkal hentereg: a bűntudatot mindig táplálja, és közben agyongyötri magát. Eredményesen teszi, hiszen fiatalon meghal. Addig azonban, amíg él, jelét adja nemcsak tehetségének, hanem neveltetésének is, melyet szintén azok végeztek, akiket gyűlöli: azok formálták, így hát magát is gyűlöli. Ez benne a legmaibb vonás.

Addig azonban, amíg él, jelét adja nemcsak tehetségének, hanem neveltetésének is, melyet szintén azok végeztek, akiket gyűlöli: azok formálták, így hát magát is gyűlöli. Ez benne a legmaibb vonás. Ilyen szempontból valahogy mellélövésnek érzem Szilágyi Domokos sorait a különben nagyszerű Arany János-esszéiből: „Nagy művész volt Baudelaire,

és nagy művész volt Dosztojevszkij, de amíg Baudelaire kedvére hentereghetett a Pimodanban,

Ketten egy páston

DEMÉNY PÉTER költő, író, szerkesztő, a *Látó* szépirodalmi folyóirat esszé-szerkesztője, 1972-ben született Kolozsváron, jelenleg Marosvásárhelyen él.

Dosztojevszkij kötéllel a nyakában várta a szégyenletes komédia befejezését.” Tönkretenni magunkat sohasem könnyű, akkor sem, ha az eszközök magas szintűek. A lélek nem lesz légiesebb attól, hogy az embert pihepaplanon éri el az okádás, és belemerülni a közönségességbe ugyanolyan pokolraszállás, mint akármelyik másik. Hogy mondjuk Ginsberg másféle bugyrokot ismert, mint Boér Géza, attól még ugyanúgy a Sátán lakában bolyongott.

Az ellentmondások egész életére jellemzők. Borzalmas élet és a legnagyobb képzművészeti kritikák. Elvágódás Franciaországból, ahol büntetőjogi eset lett a verseiből, és gúnyolódás Belgiummal. Rettenetes annak a sorsa, aki sehol nem érzi otthon magát.

Nem véletlenül lett Poe fordítója és népszerűsítője, hiszen Poe hirdette a ráció uralmát az

ihlet felett, és mi más lenne a megformálás perfekcionizmusa, ha nem a ráció apológiája. Bizonyára ez is lélektani eredetű: valahol mégiscsak lennie kell egy követhető iránynak.

Későbbi nagy követőinél a forma nem ilyen végletekig csiszolt. Ady Endre igazán mindent megtett, hogy Baudelaire nyomába lépjen, még az értetlen szülőket is beszerezte, verseinek formája

Jó, ha a szenvedést látjuk meg benne először, ha már a verset nem tudjuk versként olvasni, csak kinyilatkoztatásként vagy osztálynaplóként.

azonban távol áll nagy elődje tökéletességétől. Tudor Arghezinék még a kötetcíme is a Baudelaire-ére hajaz – a *Flori de mucigai* (Penészvirágok) a *Les Fleurs du Mal* (A Rossz/Romlás virágai) pandant-ja –, formája ellenben teljesen szabad.

Vagy talán máshonnan kellene megközelítenünk a kérdést. Mindhárom költő formája tökéletes, csak az utódoké egyedi, önmagukhoz szabott, míg Baudelaire éppen azzal kavarta fel a poétikus kedélyeket, hogy rendkívül személyes, addig még nem látott „mondanivalóját” hűvösen klasszikus formába öntötte. *Formalom és tartorma*, ahogy Parti Nagy nevezi a két minőség egymásba játszását, távolról, magasan alakul eggyé a nagy franciánál. De bizonyára ez is az oka a különbségeknek: a másféle irodalmak különböző hagyományai és fejlődése. Amikor a *Les Fleurs du Mal* megjelenik, Eminescu alig hét éves: a román irodalom határokon átköszönő, teremtő korszaka még el sem kezdődött; a magyar irodalom valamivel jobban áll, a mindenkori újdonságot befogadó rétege azonban kicsi; Petőfi halott, Vörösmarty is, Arany egy hatalmas konzervatív alkotó. Baudelaire-t perbe fogják, de van kit megbotránkoztatnia legalább, sőt, beszélgetnie is lenne kivel, ha nemcsak provokálni akarna.

Baudelaire az ízlés változására is nagy tanúbizonyosság. Ugyan kit döbbsent meg ma már mindaz, amit írt? Bármelyik filmben több rettenetese láthatunk. Az ízlés azonban úgy változik, hogy

sokan semmiképpen nem értik a változás állomásait. Emlékszem, mennyit vitatkoztam valakivel a színházról, és amikor azt hoztam fel, hogy annak idején sokan Michelangelónak a szentek lábára képzelt visszerei miatt borultak ki, egyre azt ismételtette, hogy miért hasonlítom ezt a mai rendezők elvetemültségéhez? Kizárólag a mai kor „ízléstelenségeit” volt hajlandó látni, holott minden korban éltek nagy művészek, akik nem kímélték a közönségüket. Azt hisszük, ma már senki nem perelne be senkit a műveiért, és látva látjuk, hogy sokan cenzúráznának a legnagyobb lelki nyugalommal. A politikai helyzet állomásait is lehet éppolyan problémátlanul figyelni, mint bármi mást.

A pocsolya soha nem fogja észrevenni magát, ha valaki követ nem dob belé. Ehhez tehetségre és egy bizonyos lelki alkatra van szükség, mely magának legalább annyit árt, mint amennyit a közönségnek használ. De hát az enzimek sem rontják el a tejet, csak sajtot hoznak létre belőle. Egy új minőség gyártása soha nem történik változás nélkül.

„Templom a természet: élő oszlopai / időnkint szavakat mormolnak összesúgva; / Jelképek erdején át visz az ember útja, / s a vendéget szemük barátként figyeli. // Ahogy a távoli visszhangok egyberingnak / valami titkos és mély egység tengerén, / mely, mint az éjszaka, oly nagy, és mint a fény, / egymásba csendül a szín és a hang s az illat.” A *Kapcsolatok* wagneri költemény: ahogy a német zeneszerző a Gesamtkunstwerk, az összművészeti alkotás nagy képviselője volt, úgy próbál minden irányba nyújtózni Baudelaire, a költő – érdekes különben, hogy éppen ezt a két szakaszt idézi is *Richard Wagner és a Tannhäuser Párizsban* című saját írásában (magyarul lásd *Holmi*, 2001/ március, Lenkei Júlia fordítása).

Ez az *egész-ség* Baudelaire fő mondanivalója: az, hogy a szépség nincs külön a rúttól, hogy undorító dolgok szép képzeteket kelthetnek, szép dolgok pedig undorítókat; hogy a túlzásba vitt ízlés már ízléstelen; hogy Wagnert pont Berlioz nem érti igazán; és így tovább. „Ember vagyok, semmi sem idegen tőlem, ami emberi” – ennek a latin mondásnak a nagy képviselője ez a szenvedő francia. És jó lenne, ha ezt, a szenvedést látjuk meg benne először, ha már a verset nem tudjuk versként olvasni, csak kinyilatkoztatásként vagy osztálynaplóként.

Balról jobbra: Farkas Antal, Zudor János, Hunyadi Mátyás, Kápéjé és Megyesi Antónia (János szerelme és felesége). Nálunk.

Eredetileg arra gondoltam, a könyvespolc fölötti tabló nagyobbik húgom érettségi találkozájára utal, de mégse, mert ha „találkozunk 1976-ban”, akkor 1966-ban, tizenegy évesen nem érettségizhetett. Én pedig sohasem szerepeltem érettségi tablón. Nem akartam, aztán meg bután kirúgattam magam. Bizonytalan következtetésre jutottam: a tabló dátuma Török Miklós (akkor már és még író) érettségijére emlékeztethet. Ajuszi (87) szerint ők a nagyobbik húgommal, a hetvenes évek elejétől kvázi együtt éltek. Hogy miért hozzánk került? Mindegy, az öt világmegváltóról készült fotó kitörölhetetlen része lett.

A hetvenes évek elején, közepén, de később is, ahányszor összejöttünk – lakásban, kocsmában, gyakran a Gongban – minden alkalommal megváltottuk a világot. Azzal kezdődött, hogy lapot akartunk alapítani. Legtöbbször a tervezésig is eljutottunk, kiosztottuk a felelős posztokat, de nevérol sohasem tudtunk dönteni. A fotó nálunk készült, azt nem tudni, ki nyomta meg a gombot. Apám, anyám kezében sohasem láttam fényképezőgépet, a húgomék sem lehettek, előttük is titkolt „irodalmi életet” éltem: szégyellte az ember nyilvánosság előtt költőnek tartani magát. Kivéve Hunyadit: ő bemutatkozáskor is használta a titulust, holott ekkor még verse sem igen jelenhetett meg.

Farkas Antal ma gondoskodó, szeretett lelkipásztor, 1995 óta szolgál a Várad-velencei Református Egyházközségben. A fénykép idején a többiekhez hasonlóan reménybéli költő, aki újság-

író is szeretett volna lenni, de a rendszer elutasító magatartást tanúsított iránta. A hit csábítása, na meg az ő józan esze egészséges pályamódosításra vezetete. A képen látható ma is élők között Antónia mellett ő a legkomolyabb ember. (Zudorról majd hosszabban később, egy újabb *Előhívásban*.)

Hunyadi később önnön magába szerelmes amatőr színész is lett, a Kortárs Színpad '71 tizen- és huszonevévesen részegeskedő zse-

nije, korán nyitó kávéházak kedves réme. Anyja Szilágyi Erzsébet, a bátyját Hunyadi Lászlónak hívták. Talán ennek is szerepe volt hirtelen leélt életében. Na meg az értetlenkedő pedellus édesapának, Ignác bácsinak. Az Orsolya-zárdához, akkor Moghioros líceumhoz tartozó szolgálati lakásban éltek, Matyinak könnyen ment, hogy a Fő utcán le-fel menetelve meghívassa magát a központ kocsmáiba – reggel, délután és este. A Gong bár és a színház hátsó bejárata közötti téren, a Majomszigeten (hol másutt?) abban a szerencsében

Kőrössi P. József Aluminei u. 47., Rogériusz

Előhívás 59

KÖRÖSSI P. JÓZSEF költő, könyvkiadó (Nagyvárad, 1953), a Noran Libro könyvkiadó vezetője. Márkházán él.

részesülhettem, hogy Hunyadi Mátyást további történelmi nevű magyarországiaknak bemutassam: Hunyadi Mátyás és Petőfi (N.) Sándor, valamint Arany László (az *Ellenpontok* későbbi futára) itt szorított egymással kezét. Mindannyiunk értelmes szeme fennakadt. Ezen a fotón ő az egyetlen, aki a fényképezőgép kamerájába néz! Kápéjé itt van, a fénykép mögött is ő. Ennyi elég.

Megyesi Antónia a legszerethetőbb ember a fentiek között, már akkor is az volt. Akkor még a költő nem költő nélküle.

Mint ismert, a világ megváltása folyamatosan elmarad, és továbbra is bizonytalan, de nem reménytelen: a képen látható társaságból hárman még megvagyunk. Fényes jövő előtt akkor senki sem állt – ült – és ez így is maradt: nincs fényes jövő. Ma sincs fényesebb jövő, mint a múlt.

Támogassa az **Újvárada**
folyóirat kiadóját, a Holnap
Kulturális Egyesületet
(Asociația Culturală Holnap)
személyi jövedelemadója
3,5%-ával!

További
információk:
ujvarad.ro

